

Twee culturen aan de binnenkant

Een onderzoek naar sociale en culturele bindingen
bij Indische senioren en de wenselijkheid
van categoriale ouderenvoorzieningen

door Josine Engels

Twee culturen aan de binnenkant

Een onderzoek naar sociale en culturele bindingen
bij Indische senioren en de wenselijkheid
van categoriale ouderenvoorzieningen

door Josine Engels

Bachelorscriptie Sociologie
juni 2009

2^e gewijzigde druk oktober 2010

Universiteit van Amsterdam

FACULTEIT DER MAATSCHAPPIJ- EN GEDRAGSWETENSCHAPPEN

Voorwoord

Voor de afronding van mijn bachelor Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam heb ik in de eerste helft van 2009 een onderzoek uitgevoerd naar de sociale en culturele bindingen van Indische senioren en hun behoefte aan specifieke woon- en zorgvoorzieningen.

De keuze voor dit onderwerp kwam snel tot stand. Tijdens mijn oriëntatie op thema's voor mijn scriptie vertelde mijn begeleidster, mevrouw Teijmant, over een groep ouderen in Amsterdam-Geuzenveld; zij waren afkomstig uit Nederlands-Indië en kwamen al jaren wekelijks bij elkaar. Mijn interesse werd direct gewekt.

Mijn hele jeugd kwam ik over de vloer bij mijn 'Indische opa en oma', geen grootouders in biologische zin maar voor het overige wel. Hierdoor wist ik al op jonge leeftijd, dat er veel mensen in Nederland woonden die hier niet geboren waren; zij moesten vetrekken uit het land waar zij opgroeiden. En dat velen daar hele nare dingen hadden meegemaakt. Mijn opa en oma spraken er nauwelijks over; wel was aan oma merkbaar dat ze aan sommige dingen in Nederland moeilijk kon wennen.

Er is nog een tweede persoonlijke band met het onderwerp: mijn oudere zus is afkomstig uit Indonesië. Zij is als baby door mijn ouders geadopteerd en wij zijn samen opgegroeid. Voor mij is zij gewoon mijn zus; maar omdat we volstrekt niet op elkaar lijken, is er meestal wel iets uit te leggen als we ergens komen.

Mijn speciale belangstelling voor de geschiedenis en cultuur van Indonesië is misschien hierdoor te verklaren. En toen de mogelijkheid zich voordeed om de Indische groep in Nederland te bestuderen, lag mijn keuze voor de hand.

Mijn scriptiebegeleidster, mevrouw Teijmant, dank ik hartelijk voor haar begeleiding, hulp en steun. Door haar wijsheid en ervaring hielp ze me om knopen door te hakken en niet te verdrinken in het onderwerp en in het veldwerk.

Heel graag wil ik ook alle medewerkers van organisaties, verenigingen en stichtingen bedanken die mij hebben ontvangen, gemaïld of gebeld. Zij waren zeer behulpzaam en hebben mij voorzien van veel informatie.

De groepsbijeenkomsten die ik heb bezocht, waren een heel bijzondere ervaring en net als alle individuele reacties hartverwarmend. Vele Indische senioren hebben mij thuis uitgenodigd. Zij hebben verteld over hun persoonlijke ervaringen en ideeën, hoewel dat geregeld pijnlijke herinneringen en beelden naar boven haalde. Ik ben allen zeer dankbaar en ben ontroerd door hun warmte, gastvrijheid, openheid en het vertrouwen dat ze me hebben gegeven.

Met dit onderzoeksverslag hoop ik al deze bijzondere mensen iets terug te kunnen geven.

Terimma Kassih Banjak!! Heel hartelijk dank!!

Josine Engels

Voorwoord bij de tweede druk

Tijdens het schrijven van deze scriptie, nu ruim een jaar geleden, kon ik niet vermoeden dat hij zo enthousiast ontvangen zou worden. De belangstelling is verrassend groot.

Kort na afronding is de scriptie verstuurd naar iedereen die aan het onderzoek meewerkte. Ik kreeg veel positieve, vaak hartverwarmende reacties. Mensen lieten mij weten dat ze het verleden sinds de interviews beter een plaats kunnen geven. Het doet ze goed om alles te lezen. Ook laten zij de scriptie graag lezen aan kinderen en kleinkinderen, om ze voor te lichten zonder alles zelf te hoeven uitleggen. En organisaties wensen het onderzoek te gebruiken voor kwaliteitsverbeteringen en voorlichting.

Er kwamen en komen uitnodigingen: voor een interview in de uitzending van Radio Tokèh (Ridderkerk), voor lezingen en artikelen¹. Enkele instellingen willen de scriptie op hun website plaatsen en vele verzoeken om toezending: zorginstellingen, gemeenten, woningbouwcorporaties en organisaties die zich bezig houden met interculturele ouderenzorg.

Daarom een tweede druk. Deze verschilt enigszins van de oorspronkelijke editie: de laatste typefouten zijn verwijderd, enkele nagekomen gegevens zijn verwerkt en de vormgeving is wat aangepast voor lezers op het web.

Ik ben bijzonder blij dat de scriptie zo'n groot publiek bereikt. Mijn doelstellingen – een stem geven aan deze groep, een grotere verspreiding van hun verhaal en bijdragen aan een gericht ouderenbeleid voor migranten – worden steeds meer gerealiseerd.

Voor meer informatie:

- www.linkedin.com/in/josineengels
- josineengels@hotmail.com

¹ Op www.IndischHistorisch.nl verscheen in oktober 2010 *De bindende kracht van herinneringen* (driedelige artikelreeks). Voor de tijdschriften *Cultuur Migratie Gezondheid* (CMG) en *Gerōn* zijn artikelen in voorbereiding.

Inhoud

1	Inleiding – Een tropenhart in de kou	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Indische Nederlanders – enkele begrippen	6
1.3	Probleemstelling	6
1.4	Doelstelling	7
1.5	Opbouw	7
2	Perspectieven op identiteit en positie	9
2.1	Cultuur en etniciteit	9
2.2	Groepsvorming en de kracht van bindingen	10
2.3	Identiteit en sociale interactie	11
2.4	Sociale positie	11
2.5	Beleving van het ouder worden en beleid	12
3	Onderzoeksontwerp en onderzoeksmethode	15
3.1	Uitwerking van de onderzoeksvragen	15
3.2	Onderzoeksontwerp	15
3.3	Onderzoekspopulatie en onderzoekstechniek	16
3.4	Steekproef en dataverzameling	17
3.5	Data-analyse	18
3.6	Moeilijkheden en beperkingen	18
4	Met de stroom mee...	21
4.1	Een eeuwenlange verbintenis	21
4.2	Samenleven in strikte hiërarchie	21
4.3	De Japanse bezetting	23
4.4	De Bersiap-periode	24
4.5	Van moederland naar vaderland	25
4.6	De Indischen in Nederland	26
5	Herinneringen komen tot leven	29
5.1	Er is zo veel over te vertellen	29
5.2	In Japanse handen	30
5.3	De Indonesische strijd om vrijheid	32
5.4	Herinneringen aan de komst naar Nederland	33
5.5	Bindingen en de betekenis van 'het Indische'	38
5.6	Respect is heel belangrijk	40
6	Het samenkomen van data en theorie	45
6.1	Cultuur en etniciteit	45
6.2	Groepsvorming en de kracht van bindingen	45
6.3	Identiteit en sociale interactie	46

6.4	Sociale positie	47
6.5	Beleid en beleving van het ouder worden	48
7	Conclusies en aanbevelingen	51
7.1	De betekenis van herinneringen in het heden	51
7.2	De sociale bindingen bij Indische senioren	52
7.3	Het belang van en de behoefte aan doelgroepspecifieke voorzieningen	52
7.4	Eindconclusie	53
7.5	Aanbevelingen	54
	Geraadpleegde bronnen	55
	BIJLAGEN	
I	Profiel individuele respondenten	59
II	Bijgewoonde groepsbijeenkomsten	59
III	Contactpersonen organisaties, verenigingen en stichtingen	60
IV	Interviewguides	61
V	Oproep voor groepsgesprekken Rumah Kita	62
VI	Oproep voor verzorgingshuis Raffy, Breda	63
VII	Oproep voor website Pelita en webforum 'Onze Plek'	64
VIII	Vragenlijst voor Indische senioren	65
IX	Vragenlijst voor medewerkers hulpverlening	66
X	Vragenlijst voor medewerkers zorg	67

Omslagfoto: Emmy Verhoeff (ca. 1950) *Drie kleuters aan de kust*
www.iisg.nl/collectie/Verhoeff, nr. 33

Vormgeving: Marjan Harmsen

1 Inleiding - Een tropenhart in de kou

*“Een tropenkind in kikkerland
Het blijft een wonderlijk bestaan
Twee culturen aan de binnenkant
Hoofd en hart hier ver vandaan...”*
(Pieplenbosch, 2009:48)

Tussen 1945 en 1968 kwamen er naar schatting 300 duizend mensen uit Nederlands-Indië naar Nederland. Ze hadden daar de oorlog meegemaakt onder Japanse bezetting en direct daarna brak de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd los, de Bersiapperiode. Deze mensen moesten vluchten voor het geweld of er werd ze op een andere manier heel duidelijk gemaakt dat ze niet meer welkom waren. Ze hadden namelijk de Nederlandse nationaliteit en dat maakte ze tot vijand. Eerst voor de Japanners, daarna voor de Indonesische vrijheidsstrijders.

Het overgrote deel van deze Indische Nederlanders was in Indië geboren en getogen. Sommigen hadden gemengde voorouders, anderen enkel Europese. En allen moesten ‘repatriëren’ naar een ver vaderland waar de meesten nog nooit waren geweest.

Berooid en ontheemd kwamen ze hier aan, in een land in wederopbouw. Het was veelal geen warm welkom. Sommigen konden bij familie terecht, maar de meesten werden opgevangen in barakken of contractpensions. Daar golden tal van regels zodat ze zo snel mogelijk zouden assimileren, op zouden gaan in de Nederlandse samenleving. Ze moesten wennen aan een nieuw land, een ander klimaat, andere gewoonten, ander eten, andere mensen. De onwetendheid en het onbegrip in de ontvangende samenleving waren erg groot.

1.1 Aanleiding

We zijn nu ruim vijftig jaar verder. De eerste en tweede generatie hebben in Nederland een nieuw leven opgebouwd en ondertussen is er ook een derde en vierde generatie. Lange tijd is er weinig aandacht geweest voor de Indische Nederlanders, voor hun ervaringen, voor hun cultuur. Vanaf de jaren tachtig is dit aan het veranderen. Sinds de aandacht voor migranten in Nederland toeneemt, worden de Indische Nederlanders vaak aangehaald als voorbeeld van perfecte, geruisloze migratie. Maar was dit wel zo? Hoe ziet deze groep dit zelf?

In Amsterdam-Geuzenveld is een groep Indische senioren die al jaren wekelijks bij elkaar komt en dit wekte mijn belangstelling. Waar zijn al die Indische Nederlanders gebleven, die na de oorlog naar Nederland kwamen? Hoe zijn hun herinneringen aan Indië en aan hun komst naar Nederland? Wat betekent het Indische nog voor ze? Hoe belangrijk is het onderlinge contact? Dit vormde voor mij de directe aanleiding tot dit

onderzoek naar de sociale en culturele bindingen van Indische senioren en hun behoefte aan specifieke woon- en zorgvoorzieningen.

1.2 Indische Nederlanders – enkele begrippen

De term *Indische Nederlanders* is na de Tweede Wereldoorlog ontstaan. Er zijn veel verschillende definities (zie bijvoorbeeld Wertheim, 1949; Surie, 1973; Ellemers & Vaillant, 1985). De vroege definities zijn sterk gebaseerd op het juridische onderscheid dat in de koloniale tijd bestond. Hierbij werd verschil gemaakt tussen Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Bij de Europese groep hoorde een grote groep Indo-Europeanen die de Europese nationaliteit hadden maar gemengde voorouders. Zowel de Europeanen met Europese voorouders (de totoks), als de Indo-Europeanen moesten tussen 1945 en 1968 het land uit. Beide groepen waren geworteld in Indië en velen waren er geboren en getogen.

In navolging van de definitie van Abma (2003) wordt de term *Indische Nederlanders* (ook wel: *Indischen*) hier gebruikt voor:

- zowel de totoks als de Indo's die in Indië geboren zijn;
- totoks en Indo's die in Nederland geboren zijn maar in Indië zijn opgegroeid;
- mensen die in Nederland geboren zijn maar genetisch tot de Indische Nederlanders behoren;
- mensen die zichzelf tot die categorie rekenen.

Generaties

Ook wat betreft het onderscheid tussen de generaties zijn er verschillende definities. De meest gevolgde legt de scheidslijn tussen de eerste en tweede generatie bij enerzijds de groep die als (jong-) volwassene naar Nederland kwam, anderzijds de groep die als kind arriveerde of kort na aankomst van de ouders in Nederland is geboren. In dit onderzoek is hierbij aangesloten, met de aanvulling dat diegenen die de periode in Indië bewust hebben meegemaakt tot de eerste generatie worden gerekend.

1.3 Probleemstelling

Veel mensen gaan als ze ouder worden meer bezig met vroeger; herinneringen en beelden komen terug. De herinneringen van de eerste generatie Indische Nederlanders, in ieder geval die uit hun kindertijd, liggen niet in Nederland. Die spelen zich af in een ver land dat als zodanig niet meer bestaat. Hoe ervaren zij dit? Hebben zij meer dan voorheen behoefte aan contact met anderen van dezelfde herkomst? Wat is voor hen bijvoorbeeld de betekenis van de Indische evenementen en bijeenkomsten die verschillende organisaties en stichtingen organiseren? Deze blijken veel bezoekers van de eerste en tweede generatie te trekken.

Er zijn op een aantal plekken in het land voorzieningen specifiek voor deze ouderen. Wat betekent dit voor deze groep? Leidt hun achtergrond bij het vorderen

van de leeftijd tot specifieke problematiek en behoeftes? Zijn de bestaande zorg- en woonvoorzieningen voor deze senioren toereikend?

Deze vragen hebben geleid tot de volgende probleemstelling:

Wat betekent het Indisch zijn voor Indische Nederlanders en hoe geven ze hier vorm aan? In hoeverre leidt dit tot specifieke zorgwensen en -behoeftes naarmate zij ouder worden?

Van deze probleemstelling zijn drie onderzoeksvragen afgeleid, die bepalend zijn voor de richting van dit onderzoek:

- 1 Wat is voor Indische senioren de betekenis van herinneringen in hun huidige leven?
- 2 Waarop zijn sociale bindingen bij Indische senioren gebaseerd en hoe sterk zijn deze?
- 3 Wat is het belang van doelgroep-specifieke voorzieningen voor deze groep en wat zijn hun wensen?

1.4 Doelstelling

In dit onderzoek komen de oudste generaties Indische Nederlanders aan het woord over de betekenis die het Indische voor hen heeft en hoe zij dit in het dagelijks leven vorm geven. In het verlengde hiervan verwoorden zij hun ideeën over de zorgvoorzieningen waaraan zij de komende jaren behoefte kunnen hebben. Dit wordt vergeleken met de visie van een aantal sociaal-culturele instellingen die zich richten op Indische Nederlanders; en met bestaande literatuur.

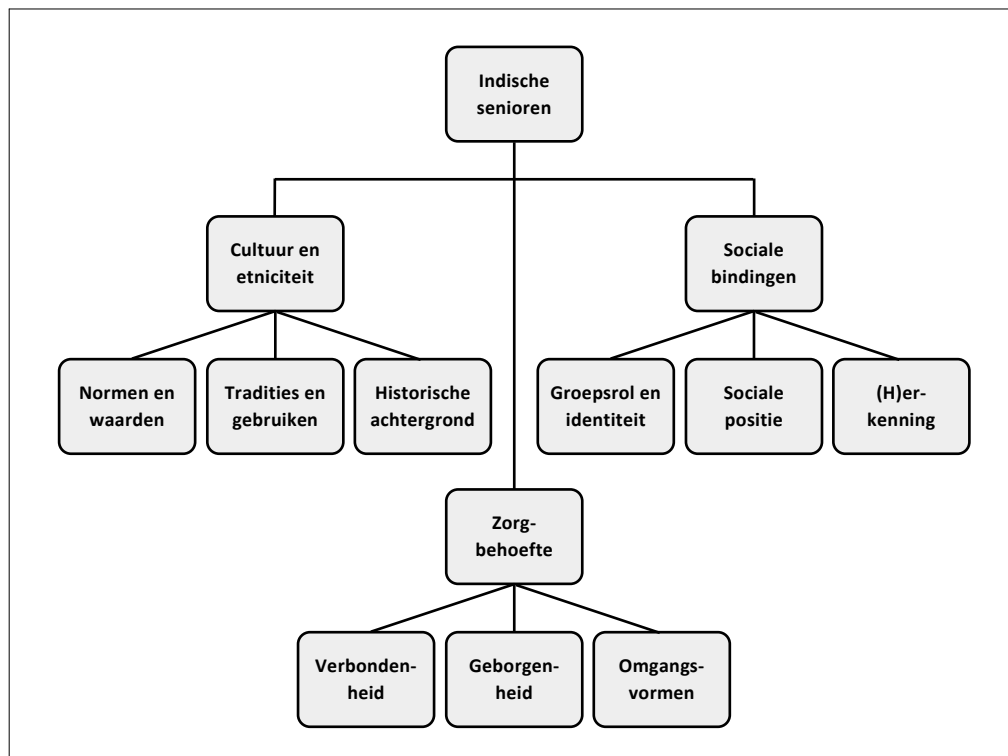
Het doel hiervan is een beeld te geven van de groep Indische senioren, met name de beleving van heden en verleden, hun sociale bindingen en hun behoefte aan specifieke voorzieningen. Ik hoop op deze wijze een bijdrage te leveren aan de kennis over deze groep en aan de discussie over een gericht ouderenbeleid voor migranten.

1.5 Opbouw

Het volgende hoofdstuk heeft een oriënterend karakter. Hierin wordt een theoretisch kader geschetst voor de uitwerking van de probleemstelling naar een uitvoerbaar onderzoeksontwerp. Dit onderzoeksontwerp en de gekozen methode komen in het daaropvolgende hoofdstuk aan bod. Daarna volgt een schets van de sociaal-culturele achtergrond van de Indische Nederlander, gebaseerd op literatuurstudie. Hoofdstuk vijf bevat de resultaten van het onderzoek; hoofdstuk zes brengt de onderzoeksdata en de theorie bij elkaar. Dit mondt uit in een aantal conclusies en aanbevelingen in het afsluitende hoofdstuk.

2 Perspectieven op identiteit en positie

In dit hoofdstuk wordt de probleemstelling verder in kaart gebracht. Uitgangspunt daarbij zijn de onderzoeksvragen die in het vorige hoofdstuk zijn geformuleerd. Relevante sociologische begrippen en concepten worden theoretisch uitgewerkt en nader toegelicht. Het conceptueel model geeft dit schematisch weer (afbeelding 1).

Afbeelding 1 Conceptueel model

2.1 Cultuur en etniciteit

Roossens (1989) beschrijft dat een etnische groep bestaat uit mensen die op basis van hun afkomst, gemeenschappelijke cultuur of een zelfde geschiedenis met elkaar verbonden zijn. Een etnische groep trekt grenzen ten opzichte van andere etnische groepen, bijvoorbeeld bepaalde culturele kenmerken bepalen of iemand wel of niet bij deze groep hoort. In een proces van identiteit- en distinctievorming wordt er onderscheid gemaakt tussen 'het zelf' en de ander.

Het behoren tot een bepaalde etnische groep kan voordelen bieden in de zin van identiteitsvorming, geborgenheid, (h)erkenning en het deel uitmaken van een sociaal netwerk. Voor ouderen kan het lidmaatschap van een etnische groep en de omgang met andere mensen uit die groep een steunfunctie hebben (Vriezen, 1983).

Mensen voelen een verbondenheid met elkaar en delen een denkkader. Gemeenschappelijke herinneringen en ervaringen kunnen dit versterken. In zo'n

groep is de keuze aan mensen zelf of bepaalde culturele verschillen worden benadrukt of juist worden ontkend.

Het begrip *cultuur* is een 'sensitizing concept', dat wil zeggen dat het geen vaststaand, concreet begrip is. In een onderzoek is daarom altijd een nadere omschrijving nodig (Blumer, 1954). Overeenkomstig de definitie van Smith (2001) wordt cultuur in dit onderzoek opgevat als een geheel van denkbeelden, smaak, emoties, normen en waarden, gebruiken en tradities van een bepaalde groep of samenleving. Het omvat dus zowel activiteiten als denkbeelden. Het is verbonden aan individuen en is gebaseerd op interpretaties van ervaringen en gebeurtenissen. Cultuur is een sociale constructie, wordt door mensen zelf gecreëerd. Cultuur is dus geen objectieve werkelijkheid buiten ons, maar wordt door de mensen zelf vormgegeven en voortdurend aangepast en veranderd. De culturele context beïnvloedt mensen, het vormt hun referentiekader en vertrekpunt.

2.2 Groepsvorming en de kracht van bindingen

In sociale theorieën wordt over het algemeen gebruik gemaakt van het begrip *sociale cohesie*. Met sociale cohesie wordt gewezen op de samenhang en onderlinge betrokkenheid in de sociale context. In dit onderzoek is gekozen voor het begrip sociale bindingen.

Sociale bindingen worden tot stand gebracht in sociale processen en zorgen voor groepsvorming. Door groepsvorming wordt tegelijkertijd een grens getrokken voor de buitenwereld. In processen van in- en uitsluiting wordt bepaald wie wel en niet bij de groep hoort.

Hechte groepen met veel onderling vertrouwen hebben vaak een sterk wantrouwen ten opzichte van mensen buiten de groep. Naarmate de interne band sterker is, wordt de grens tussen groep en buitenstaanders vaak verder versterkt. Als het wantrouwen van een groep ten opzichte van de buitenwereld erg groot is, kan dit tot gevolg hebben dat de groep zich afsluit en naar binnen keert. De communicatie met de rest van de samenleving wordt zo bemoeilijkt (Schnabel et al, 2008).

Als de interactie tussen groepsleden toeneemt in frequentie en intensiteit, worden ook de bindingen krachtiger. Bij krachtige bindingen zijn mensen sneller geneigd elkaar te helpen en iets voor elkaar te doen.

Bindingen kunnen een verschillende basis hebben, bijvoorbeeld: een gedeelde afkomst, gemeenschappelijke interesses of idealen, een gemeenschappelijke cultuur, een gedeeld verleden, familiair of bijvoorbeeld woonlocatie.

In deze sociale context kan het proces van meningsvorming worden geplaatst. In een groep beïnvloeden mensen elkaar, de mening van een individu is niet volledig onafhankelijk te bekijken van het proces waarin deze mening gevormd is. Behalve beïnvloeding op meningsvorming vanuit de groep zelf, wordt er ook invloed uitgeoefend door de anderen, buiten deze groep.

2.3 Identiteit en sociale interactie

Het concept van een identiteit of een *zelf* ontstaat in sociale interactie met anderen. Cooley (1902) gebruikt het begrip “looking-glass self”. Dit wil zeggen dat iemand zichzelf ziet, zoals hij denkt dat de ander hem ziet en zijn handelen beoordeelt. Een persoon is zich bewust van de wijze waarop een ander naar hem kijkt en op hem reageert. Deze zienswijze en reactie wordt gedeeltelijk geïnternaliseerd. Het is een voortdurend proces dat al begint tijdens de socialisatie van een kind.

Mead (1934) gaat met deze theorie verder en maakt onderscheid tussen de ‘ander’ met wie interactie plaatsvindt en “the generalized other”; deze bestaat uit de hele socio-culturele omgeving. Het beeld van ‘the generalized other’ (een persoon of groep) wordt bijvoorbeeld zichtbaar in boeken en kranten. Om te anticiperen op de reacties van anderen leert iemand zichzelf te bekijken zoals anderen dat doen. Mead noemt dit “taking the role of the other”.

Mensen stemmen hun gedrag en uiterlijk voorkomen voortdurend af op de reacties van anderen. Dit kunnen ook verwachte of ingebeelde reacties zijn.

Er bestaan verschillende aspecten van het zelf. Dit uit zich in de verschillende sociale rollen die mensen aannemen. Afhankelijk van context en situatie laten mensen één van deze naar voren komen.

2.4 Sociale positie

Volgens Bourdieu (1984) wordt onze sociale positie in de maatschappij bepaald door drie vormen van kapitaal: economisch, sociaal en cultureel. Economisch kapitaal staat voor de financiële mogelijkheden en bronnen waarvan iemand gebruik kan maken. Sociaal kapitaal is het geheel van netwerken en contacten die iemand heeft. Cultureel kapitaal bestaat uit verschillende aspecten: kennis van kunst en cultuur, culturele vaardigheden, smaak en voorkeuren en kwalificaties zoals diploma’s.

Cultureel kapitaal wordt grotendeels doorgegeven via socialisatie in de opvoeding. De sociale omgeving bepaalt hoeveel cultureel kapitaal iemand bezit. Cultureel kapitaal wordt ook aangeleerd op school maar Bourdieu geeft aan dat er een groot verschil is tussen mensen die zich het cultureel kapitaal van jongs af aan onbewust eigen hebben gemaakt (*embodied*) en de mensen die het aangeleerd hebben. Sociaal en economisch kapitaal is makkelijker te vergaren en eigen te maken dan cultureel kapitaal.

Complexe samenlevingen zijn opgebouwd uit verschillende velden, waarin mensen continue strijden om status en macht. De hoeveelheid en soort kapitaal die iemand bezit en kan aanwenden, bepaalt de uitkomst van deze strijd.

Deze begrippen uit de theorie van Bourdieu hangen samen met een ander belangrijk begrip: *habitus*. *Habitus* is een geheel van handelingen, denkpatronen en gevoelens waarin een mens opereert. De *habitus* wordt gevormd in de sociale omgeving waar iemand opgroeit. Ieder individu en elke groep construeert zichzelf en zijn plek op de sociale ladder door zijn alledaagse handelingen enerzijds en de beoordeling van deze

handelingen anderzijds. Op zijn alledaagse handelingen en denkpatronen, zoals bepaalde kleding, eetgewoontes, omgangsvormen en smaak, baseert een individu of een groep dus zijn maatschappelijke positie. Iemand creëert op deze wijze zijn persoonlijke identiteit in de sociale context van het verschil met de ander (Bourdieu, 1984).

De habitus van een persoon is medebepalend voor de hoeveelheid en soort kapitaal die iemand bezit en wanneer en hoe hij die in kan zetten. Gedurende het hele leven bepalen habitus en de verschillende vormen van kapitaal, welke positie iemand inneemt op de sociale ladder en hoe diegene in relatie staat tot anderen.

2.5 Beleving van het ouder worden en beleid

Tegenwoordig gaan er steeds meer geluiden op over kleinschalig wonen voor ouderen. Het beleid is er sinds de jaren tachtig op gericht dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Veel ouderen willen dit zelf ook. Tegelijkertijd verhuizen ouderen liever niet, ze blijven het liefst in hun vertrouwde omgeving. Als ze wel verhuizen, is gezondheid vaak een belangrijke reden.

Een rapport van de VROM-raad (2005) wijst erop dat een sociaal netwerk voor ouderen vaak zeer belangrijk is. "De angst voor verlies van de eigen positie in het sociale netwerk draagt er toe bij dat het fysieke ongemak van een minder geschikte woonsituatie op de koop toe wordt genomen. Ook in de markt wordt de behoefte aan woonvormen met oog voor sociale contacten opgemerkt." (Vrom-raad, 2005:37)

De verscheidenheid van het aanbod is tegenwoordig groot: zorgcentra, aanleunwoningen, serviceflats, kleinschalige woon- en leefgroepen met een vorm van gemeenschappelijkheid en allerlei mogelijke diensten aan huis.

Er is de laatste jaren een verschuiving opgetreden; van overheid naar markt en van centraal naar decentraal. Dit wil zeggen dat gemeenten meer verantwoordelijkheid dragen voor de ouderenvoorzieningen in hun gebied en dat zij, onder andere samen met aanbieders op de markt, invulling moeten geven aan de nodige voorzieningen.

Een andere ontwikkeling is dat het aantal ouderen in de nabije toekomst sterk zal toenemen. In de periode tot 2020 betreft dit vooral de leeftijdsgroep tot 75 jaar, daarna zal het aantal personen van 75 jaar en ouder sterk stijgen (Vrom-raad, 2005:9). De toename van het aantal ouderen gaat hand in hand met een toename van de diversiteit onder ouderen. Dit heeft betrekking op fysieke en geestelijke gezondheid, financiële positie, sociale omstandigheden en culturele en etnische achtergrond.

Het is van belang dat het woon- en zorgaanbod rekening houdt met de diversiteit in de vraag die hiervan het gevolg is. Vanuit de overheid is het zorgbeleid voor ouderen met een niet-Nederlandse afkomst zoveel mogelijk algemeen – en specifiek waar nodig (Ministerie van WVC, 1994).

De laatste jaren is het besef toegenomen dat sociale en culturele factoren invloed hebben op ziekte en gezondheid en de beleving hiervan. Medici, zorgaanbieders en hulpverleners, in dit geval in de ouderenzorg, zullen hiermee vaker worden geconfronteerd nu mensen met verschillende culturele en etnische achtergronden

ouder en hulpbehoevender worden. Zo kan een bepaalde achtergrond van een groep ouderen een specifieke problematiek met zich mee brengen op fysiek of psychisch terrein. Deze achtergrond kan ook tot specifieke preferenties leiden, bijvoorbeeld op het gebied van wonen, voeding, muziek, inrichting, activiteiten aanbod, sociale contacten en omgangsvormen (Feierabend et al,1998; Vriezen, 1993).

Rose Shield (2003) heeft het over de aanpassingen die zorginstellingen doen en kunnen doen om de woon- en leefomgeving herkenbaar en sfeervol te maken zodat mensen zich er thuis voelen. Dit aspect van thuis voelen heeft invloed op het gevoelsleven en het gedrag van bewoners. Het kan de negatieve gevolgen, psychisch en lichamelijk, van het ouder worden positief beïnvloeden en ervoor zorgen dat deze meer naar de achtergrond verdwijnen.

3 Onderzoeksontwerp en onderzoeksmethode

3.1 Uitwerking van de onderzoeksvragen

De probleemstelling van het onderzoek is in hoofdstuk 1 geformuleerd en uitgewerkt in drie onderzoeksvragen. De probleemstelling luidt als volgt:

Wat betekent het Indisch zijn voor Indische Nederlanders en hoe geven ze hier vorm aan? In hoeverre leidt dit tot specifieke zorgwensen en -behoeftes naarmate zij ouder worden?

Op basis van de literatuur die hiervoor is besproken, kunnen de onderzoeksvragen verder worden uitgewerkt om nader richting te geven aan het onderzoek:

- 1 Wat is voor Indische senioren de betekenis van herinneringen in hun huidige leven?
 - Wat zijn de herinneringen aan Indië?
 - Wat is hiervan de betekenis voor hun huidige leven?
 - Waarom moesten zij vertrekken uit Indië?
 - Hoe hebben zij de aankomst in Nederland ervaren?
 - Bestaat er voor hen een typisch Indische cultuur? Welke aspecten hiervan zijn voor hen tegenwoordig van belang?
- 2 Waarop zijn sociale bindingen bij Indische senioren gebaseerd en hoe sterk zijn deze?
 - Hoe karakteriseren zij zichzelf en andere Indische Nederlanders in heden en verleden?
 - Contact met andere Indischen? Groepsgevoel/identiteit? Sociale positie?
 - In hoeverre is er contact met andere bevolkingsgroepen?
- 3 Wat is het belang van specifieke ouderenvoorzieningen voor deze groep? Wat zijn hiervoor hun wensen?
 - Geborgenheid
 - Verbondenheid
 - Omgangsvormen

3.2 Onderzoeksontwerp

Omdat de belevingen en ervaringen van de Indische Nederlanders in dit onderzoek centraal staan, is gekozen voor een kwalitatief onderzoek met semi-gestructureerde interviews en groepsgesprekken (focusgroups) met mensen uit de Indische gemeenschap. Ter voorbereiding hierop is een literatuurstudie verricht naar hun historische achtergrond. Ook zijn gegevens verzameld bij een aantal sociaal-culturele

instellingen die zich op deze groep richten. Verderop in dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de wijze van dataverzameling.

De kwalitatieve benadering legt de nadruk op woorden en betekenisgeving en ziet de sociale werkelijkheid als een dynamisch proces. Deze verandert door de manier hoe mensen deze werkelijkheid construeren in een voortdurend proces van betekenisgeving. Het gaat om het begrijpen van sociaal gedrag in een bepaalde context.

Het verzamelen van data gaat op een inductieve manier. Ook bij de inductieve methode begint de onderzoeker met bepaalde basiskennis. Dit is echter geen vooraf vastgesteld schema dat op de sociale werkelijkheid gelegd wordt (Bryman, 2004).

Als theoretische invalshoek is gekozen voor het interpretivisme, hieronder vallen enerzijds de hermeneutiek en fenomenologie, die zich richten op de interpretatie van menselijk handelen en de wijze waarop mensen betekenis geven aan de wereld om zich heen. Anderzijds het symbolisch interactionisme dat beschrijft hoe mensen continue hun omgeving en de interacties met anderen interpreteren en vervolgens handelen op basis van deze interpretaties.

Deze invalshoek wordt gehanteerd om er achter te komen hoe de mensen in deze gemeenschap het verleden hebben beleefd, hoe ze het heden en de toekomst zien. Hun interpretaties van hun sociale werkelijkheid, hun betekenisgeving, is voor dit onderzoek het meest interessant. Het is belangrijk om er achter te komen hoe zij de bindingen met hun cultuur, hun land van herkomst en de andere Indische Nederlanders ervaren. Er wordt geprobeerd om door hun ogen te kijken, de sociale werkelijkheid te bekijken vanuit hun perspectief.

3.3 Onderzoekspopulatie en onderzoekstechniek

De onderzoekspopulatie bestaat uit Indische Nederlanders van de eerste en tweede generatie. In hoofdstuk 1 is deze groep reeds nader gedefinieerd. Om de omvang van het onderzoek te beperken is er voor gekozen om twee grote groepen uit de Indische geschiedenis buiten beschouwing te laten: de oud-militairen en de Molukkers. Beide groepen hebben een zeer omvangrijke eigen geschiedenis, die in sommige opzichten erg verschilt van die van de Indische Nederlanders.

Voor de dataverzameling is gekozen voor een aantal technieken: individuele, semi-gestructureerde interviews en groepsgesprekken, aangevuld met schriftelijke vragenlijsten. Met semi-gestructureerd wordt bedoeld, dat er een aantal vooraf vastgestelde items worden behandeld (interviewgide), maar dat er veel vrijheid en flexibiliteit is voor aanpassing tijdens een interview. Deze techniek biedt veel ruimte voor de reacties van de respondent en voor de onderwerpen die deze belangrijk vindt om dieper op in te gaan. Hierdoor kun je als onderzoeker dichter bij de opvattingen en perspectieven van de respondenten komen.

Er is voor een combinatie met groepsgesprekken gekozen volgens de focus-groep methode, omdat deze de mogelijkheid bieden om waar te nemen hoe individuen elkaar beïnvloeden in betekenisgeving. Bovendien stimuleert en nuanceert de onderlinge interactie hun herinnering. Ook hierbij is een interviewgide gebruikt.

Het gebruik van schriftelijke vragenlijsten was aanvankelijk niet gepland. In de afsluitende fase van het veldwerk bleek echter dat er nog vele reacties binnenkwamen van mensen die mee wilden werken. Het afnemen van meer interviews viel helaas buiten het bestek van dit onderzoek. Via vragenlijsten met open vragen (per e-mail verzonden) was het mogelijk om ook deze mensen nog in het onderzoek te betrekken.

3.4 Steekproef en dataverzameling

Steekproef

Voor de selectie van respondenten zijn verschillende methoden gebruikt. Ten eerste is via uitnodigingen op relevante websites en in een nieuwsbrief gericht gezocht naar respondenten die relevant waren voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen (theoretische methode). Ten tweede zijn contactpersonen benaderd die als sleutelfiguur een ingang konden bieden tot de Indische gemeenschap (sneeuwbal methode). Hiertoe is eerst in kaart gebracht welke stichtingen, organisaties en verenigingen zich richten op de Indische groep. Vervolgens zijn de sleutelfiguren benaderd, zijn de contacten gelegd voor de groepsinterviews en is een oproep geplaatst op vier websites en in een nieuwsbrief (zie bijlagen).

Dataverzameling

Met negen contactpersonen van organisaties is een interviewafspraken gemaakt en is een gesprek gevoerd van ongeveer anderhalf uur. Met de Indische senioren hebben negen interviews plaatsgevonden op verschillende locaties in het land, bij de mensen thuis. Er is één telefonisch interview gehouden. De duur van deze interviews varieerde van één tot vijf uur.

Daarnaast zijn er zes groeps gesprekken gevoerd. Deze groepsinterviews werden tevoren afgesproken en zijn gehouden op de locatie waar de groep altijd bijeen komt. Ze duurden tussen de één en drie uur. Daarnaast is nog een bezoek gebracht aan een tweetal bijeenkomsten. Ook is de TongTong Fair (voorheen Pasar Malam Besar) twee maal bezocht, waarvan één keer met een Indische groep waarmee al gesprekken hadden plaatsgevonden.

Op het moment dat er niet meer voldoende tijd was om interviews af te nemen maar er nog wel veel reacties binnen kwamen, is naar elf mensen een vragenlijst verzonden. Ook hebben nog drie personen die werkzaam zijn in de Indische hulpverlening of de Indische ouderenzorg een afzonderlijke vragenlijst ingevuld.

Registratie van de gegevens

Van de individuele gesprekken met respondenten uit de gemeenschap zijn er zeven opgenomen, van de gesprekken met de contactpersonen één. Van de zes groeps gesprekken zijn er vier opgenomen. Alle opgenomen gesprekken zijn letterlijk getranscribeerd en daarna samengevat.

Bij de gesprekken die niet opgenomen werden, is er tijdens het gesprek zoveel mogelijk opgeschreven en zijn direct na afloop van het gesprek aanvullende notities gemaakt. Ook dit is later uitgeschreven en samengevat.

Vrijwel alle gesprekken zijn na het samenvatten ter autorisatie opgestuurd naar de desbetreffende respondent. Dit was tevoren afgesproken. De respondenten konden aangeven of de formuleringen en interpretaties juist waren. In enkele gevallen leidde dit tot een voorstel iets te veranderen; in dat geval zijn de voorgestelde veranderingen in de samenvattingen verwerkt.

3.5 Data-analyse

Bij de analyse van de data is gewerkt volgens de methode die Charmaz (2006) Grounded Theory noemt. Dit wil zeggen dat er continue vergelijking plaatsvindt met de andere data en de theorie. Er is gebruik gemaakt van het computerprogramma voor kwalitatieve data-analyse, Atlas-ti. Hierin zijn de data ingedeeld in twee groepen. De eerste groep bestaat uit de interviews met Indische senioren, de door Indische senioren ingevulde vragenlijsten en de groepsgesprekken. De tweede groep bestaat uit de sleutelfiguren van organisaties en de ingevulde vragenlijsten van medewerkers.

Alle interviews zijn in twee fasen gecodeerd en geanalyseerd: 'initial coding' en 'focused coding'.

"Grounded theory coding consists of at least two main phases: 1) an initial phase involving naming each word, line, or segment of data followed by 2) a focused, selective phase that uses the most significant or frequent initial codes to sort, synthesize, integrate, and organize large amounts of data." (Charmaz, 2006:46)

Tijdens het coderen is dicht bij de data gebleven en is het proces van vergelijken en hercoderen herhaald tot er geen nieuwe codes meer ontstonden. Om de data onderling beter te kunnen vergelijken, zijn ze nogmaals gecodeerd volgens de onderwerpen uit de interviewguides.

3.6 Moeilijkheden en beperkingen

De steekproef Indische senioren is tot stand gekomen via bemiddeling door sleutelfiguren (sneeuwbalmethode), alsook door plaatsing van directe uitnodigingen op websites en in een nieuwsbrief (theoretische methode); in paragraaf 3.4 hierboven is dit verder beschreven.

Deze steekproef is niet representatief, bijvoorbeeld omdat mensen zonder internet bij voorbaat van het onderzoek zijn uitgesloten. De uitkomsten van het onderzoek kunnen daarom niet gegeneraliseerd worden naar de gehele populatie. Bovendien is de steekproef hiervoor te klein.

Vooraf was bekend dat het gesprek over het verleden bij de respondenten bijzonder pijnlijke herinneringen kon oproepen. Dit betreft vooral hun ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog en Bersiapperiode. Hiermee is voorzichtig omgegaan. Omdat het een belangrijk tekenend onderdeel is geweest van hun leven, is de oorlog en de Bersiap wel besproken. Tijdens de individuele interviews is tevoren aangegeven dat beide onderwerpen niet tot de focus van het onderzoek behoorden en dat mensen er

niet over hoefden te spreken. In de groepsgesprekken en in de schriftelijke vragenlijsten is niet specifiek naar beide onderwerpen gevraagd.

Een gegeven waarmee men rekening moet houden bij deze data, is dat ze grotendeels berusten op herinneringen. Dit brengt met zich mee dat ze enigszins vertekend kunnen zijn. Want de beschreven gebeurtenissen deden zich lang geleden voor; feit en fictie zijn dan soms moeilijk te onderscheiden.

Een andere beperking van dit onderzoek is dat de data bestaan uit interpretaties, zowel van de respondenten als van de onderzoeker. Door de methode en de onderliggende theorie van het interpretivisme is sprake van dubbele interpretatie.

Een van de redenen van het autoriseren van de interviews ligt dan ook hier in; zo kan de respondent bij het nalezen van het interview aangeven of de onderzoeker iets verkeerd heeft geïnterpreteerd. Een andere reden voor de autorisatie is de gevoeligheid van de informatie. Veel van de gesprekken bevatten gevoelige en persoonlijke informatie over de betrokkene en mogelijk ook over anderen. Op deze manier is er secuur en verantwoord mee om gegaan. Dit gaf bij een aantal respondenten ook het vertrouwen dat ze vrijuit konden spreken. Met de respondenten is de afspraak gemaakt om hun namen niet te gebruiken in de verslaggeving, zodat de anonimiteit gegarandeerd is. Bij de contactpersonen van de verschillende voorzieningen en organisaties is autorisatie ook van belang omdat zij in functie spreken en als zodanig iets vertegenwoordigen.

De balans tussen distantie en betrokkenheid was soms moeilijk te vinden. Er is echter naar gestreefd de eigen waarden zoveel mogelijk buiten het onderzoek te houden.

Voor een zo groot mogelijke betrouwbaarheid van de resultaten is gepoogd de gesprekken zo natuurlijk mogelijk te laten verlopen. Daarom zijn hoofdzakelijk open vragen gesteld. Om dezelfde reden vonden de interviews plaats in een vertrouwde omgeving van de respondenten. Hierdoor is een eventuele beïnvloeding door de omgeving tot een minimum beperkt.

4 Met de stroom mee...

4.1 Een eeuwenlange verbintenis

Al honderden jaren is er een, steeds veranderende, verbintenis geweest tussen Nederland en het huidige Indonesië. Het begin ligt in de 15de en 16de eeuw. Dan gaat Nederland, net als vele andere Europese landen, op zoek naar nieuwe handelswaar. Azië is erg in trek, vooral de specerijen zijn voor vele Europese handelaren een reden om in het Oosten af te meren.

De Nederlandse handelscompagnieën richten zich vanaf 1596 op Azië en vestigen daar relatief kleine handelsposten. Nadat de verschillende kleine compagnieën zich in 1602 verenigen in de VOC, de Verenigde Oostindische Compagnie, wordt dit razendsnel uitgebreid. De VOC krijgt in korte tijd de meest belangrijke handelsposten in de Indische archipel in handen. Ze sticht handelsnederzettingen en verwerft door deze strategieën al snel verschillende monopolies. Vanaf dat moment worden er steeds meer Europeanen door de VOC naar Azië uitgezonden (Bosma et al:2008).

De VOC is alom aanwezig totdat ze in 1795 failliet gaat. De belangen worden na het faillissement overgenomen door de Nederlandse staat. Deze brengt in de periode hierna uiteindelijk de hele archipel onder Nederlands gezag.

Het Cultuurstelsel wordt ingevoerd; dit wil zeggen dat de inheemse bevolking verplicht bepaalde producten moet verbouwen die geschikt zijn voor de export. De opbrengsten zijn voor Nederland. Ook wordt de bevolking verplicht tot belastingafdracht aan het gouvernement. Om opstanden te voorkomen, vinden expeditieën plaats van het KNIL, het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (Molemans, 2004). De mannen die in dit leger dienen, komen uit verschillende landen in Europa en in de archipel worden veelal Molukkers en Menadonezen gerekruteerd.

In de 19de en 20ste eeuw wordt er naast het handelsbelang nog een reden toegevoegd voor de Nederlandse dominantie: de ethische politiek. Volgens deze politiek heeft Nederland de plicht om de inheemse bevolking te verheffen naar Europese denkbeelden.

“Ontwikkelingsbeleid en militaire expansie waren beide uiting van een actiever koloniaal optreden. Op Java, dat al sinds het begin van de negentiende eeuw onder Nederlands staatsgezag stond, kwam dat tot uiting in de drieslag ‘educatie, irrigatie, emigratie’; elders in de archipel lag de focus bij militaire expeditieën. Ontwikkeling werd pas mogelijk geacht bij orde en rust.” (Locher-Scholten, 2000:16)

Door dit verheffingsideaal worden de gezondheidszorg en het onderwijs verbeterd en opgesteld voor alle lagen van de bevolking.

4.2 Samenleven in strikte hiërarchie

Vanaf het moment dat de Europeanen zich in Azië vestigen, vindt vermenging met de lokale bevolking plaats. Tot in de 20ste eeuw is er naast de inheemse een gemixte

cultuur, met zowel Europese als inheemse aspecten. Dit wordt de Indische of Mestiezencultuur genoemd (Captain et al, 2000).

Aan het einde van de 19de eeuw komen er ook steeds meer vrouwen uit Europa naar Azië. Tot die tijd waren er vooral Europese mannen en "(...) was men voor een versterking van de VOC-handelsnederzettingen dus aangewezen op Aziatische of deels Aziatische vrouwen en hun nageslacht." (Cleintuar, 1990: 57) De mannen gingen een relatie aan met Indonesische vrouwen, vaak hun huishoudster (de njai) en kregen kinderen.

Gemengde huwelijken tussen verschillende rassen zijn vanaf de VOC-tijd al toegestaan; huwelijken tussen christenen en niet-christenen worden vanaf 1848 formeel goedgekeurd. De tweede vorm van gemengde huwelijken neemt daarna in aantal toe tot en met de beginjaren van de 20ste eeuw (Beets et al, 2002).

4.2.1 *Drie bevolkingsgroepen*

Vanaf 1854 wordt een juridische indeling gehanteerd in drie groepen: Europeanen, Vreemde Oosterlingen (veelal Chinezen en Arabieren) en Inlanders (zo werden de inheemse mensen, de huidige Indonesiërs genoemd). In de praktijk is de bevolking echter veel heterogener. In de groep van blanke Europeanen, de Totoks (niet-gemengdbloedigen), is er een verschil tussen diegenen die tijdelijk naar Indië zijn gekomen en diegenen die in Indië geboren en getogen zijn. Verder behoren ook de Indo-Europeanen tot de Europese groep. De Indo-Europeanen hebben gemengde voorouders, zowel Indonesisch als Europees. Binnen deze groep is er een enorme verscheidenheid in afkomst, voorkomen en positie. In de groep der Vreemde Oosterlingen zijn de Chinezen in de meerderheid, maar voor het overige is deze groep heel divers. En de Inlandse bevolking bestaat uit heel veel verschillende etnische groepen, waarbij Javanen de grootste groep vertegenwoordigen.

4.2.2 *Indo-Europeanen*

De rechtspositie en nationaliteit van de man bepaalt die van zijn vrouw en kinderen. De niet-Europese vrouw krijgt de status van Europese zodra zij trouwt met een Europeaan. De kinderen van gemengd bloed krijgen de Europese nationaliteit als de vader hen erkent. "Vaak ook erkende de vader het kind niet, maar liet hij het 'in de kampong verdwijnen', zoals de term luidde. Dan bleef het net als de inlanders gewoon Nederlands onderdaan, in plaats van Nederlander te worden." (Pollmann, 1987:20) Als vader het kind wel erkent, krijgt dit een Nederlands paspoort; zo ontstaat de groep der Indo-Europeanen.

De Indo-Europeaan heeft tot het einde van de 19de eeuw een hogere positie dan de inheemse bevolking. Er is wel een erg grote differentiatie; een kleine groep staat redelijk dicht bij de blanke koloniale (bij de belanda's of Totoks), een relatief grote groep vormt een redelijk welvarende middenklasse en anderen staan eerder dicht bij de inheemse bevolking, de 'kleine boengs' (Voorneman, 1990).

Juridisch gezien zijn Indo-Europeanen gelijk aan Europeanen maar in de sociale werkelijkheid is dit anders. In maatschappelijk opzicht bevindt het grootste deel van deze groep zich in een tussenpositie, tussen de blanke Europese top laag en de

inlandse onderlaag. Veel Indo-Europeanen spreken Nederlands, krijgen een Nederlandse opvoeding en volgen Nederlandstalig onderwijs. Deze Europese oriëntatie biedt de meeste kansen om wat te bereiken in de maatschappij. “Het was een strak geordende maatschappij. Rang, stand en ras zorgden voor diepe kloven tussen de mensen.” (Pollmann, 1987:19)

De Indo-Europeanen worden ook wel Indo’s genoemd. Sinds de onafhankelijkheid van Indonesië ook wel Indischen of Indische Nederlanders.

Door de opening van het Suezkanaal in 1869 wordt het verkeer naar Indië vereenvoudigd. Er komen meer Europeanen voor een bepaalde periode naar de kolonie, waaronder steeds meer vrouwen. Dit verandert en verscherpt de verhoudingen. Blanke mannen trouwen nu vaker met de blanke vrouwen en er komt meer afstand ten opzichte van de andere bevolkingsgroepen. De topfuncties in ondernemingen en in het bestuur zijn voor de blanken; en ook de levenswijze van deze groep ‘verindischt’ niet meer.

De kansen voor de Indo-Europeanen nemen af, mede door de openstelling van het onderwijs voor de inheemse bevolking en de wereldwijde crisis. Steeds meer zien zij zich bedreigd door de inheemse bevolking, die een concurrent wordt op de arbeidsmarkt .

Een globaal overzicht van de bevolkingssamenstelling in de eerste helft van de 20ste eeuw is te vinden in de tabel hieronder.

Tabel 1 De bevolking van Nederlands-Indië in 1930 (Volkstelling 1930)

Bevolkingsgroep	absoluut aantal	in procenten
Europeanen	240.417	0,4
Chinezen	1.233.214	2,0
Andere Vreemde Oosterlingen	115.535	0,2
Inlanders	59.138.067	97,4
totaal	60.727.233	100

4.3 De Japanse bezetting

Na de aanval op Pearl Harbor, in december 1941, verklaart Nederland de oorlog aan Japan. Japan verovert in korte tijd enkele belangrijke plaatsen in Nederlands-Indië. In het voorjaar van 1942 moet het KNIL zich volledig overgeven en is Nederlands-Indië bezet. De Europese en Indo-Europese militairen worden geïnterneerd en velen worden tewerkgesteld in Japan of aan een van de defensiewerken, zoals de spoorlijnen op Sumatra of in Birma. Velen overleven deze jaren niet.

Al snel verovert Japan het grootste deel van de eilanden. Nederlands onderwijs en de Nederlandse taal worden verboden en de arbeidsplaatsen van Europeanen worden overgenomen door Japanners of Indonesiërs. Alle geldstromen worden gestopt, niemand ontvangt meer salaris of pensioen en tegoeden worden ingenomen.

Binnen een jaar worden bijna alle Europese mannen, vrouwen en kinderen geïnterneerd in kampen, afgesloten wijken en openbare gebouwen. De omstandigheden zijn verschrikkelijk: honger, ziekte, marteling en moord. Ook vele Indo-Europeanen worden gevangengenomen of moeten dwangarbeid verrichten. Anderen blijven buiten de kampen, maar ook hen wordt het leven onmogelijk gemaakt door de onderdrukking en vijandigheid van zowel de Japanners als een deel van de Indonesische bevolking.

De Japanners hebben vanaf het begin een anti-Nederlandse houding gestimuleerd. Ze beloofden de Indonesische bevolking hun onafhankelijkheid en wakkerden het nationalisme aan. Indonesiërs krijgen posities die eerder onbereikbaar voor ze waren en de jongeren ontvangen militaire trainingen en worden gevoed met haat. In augustus 1945 capituleert Japan, na de atoombom op Hiroshima en een tweede op Nagasaki.

Naar schatting zijn zeker 45 duizend Nederlanders, waaronder Indo-Europeanen, tijdens de Japanse bezetting overleden als resultaat van de wreedheden. Vele anderen liepen psychisch en fysiek onherstelbare schade op. 95% verloor alle bezittingen en allemaal verloren ze hun toekomst en moesten ze het land verlaten (www.jesinfo.org/index).

4.4 De Bersiap-periode

Gesteund door het aangewakkerde nationalisme grijpen Hatta en Soekarno hun kans en twee dagen na de Japanse capitulatie wordt de onafhankelijke Republiek Indonesia uitgeroepen. Nederland erkent dit niet en wil het eigen gezag herstellen. Dit is het begin van de Bersiapperiode, letterlijk: *wees paraat* (*Siap* was de toenmalige strijdkreet van Indonesische nationalistes). In deze periode komen duizenden mensen om en nog veel meer raken vermist.

De mensen in de kampen zijn aanvankelijk niet op de hoogte van de veranderde verhoudingen en voor hen breekt een bijzonder verwarrende tijd aan. Ondanks de capitulatie van Japan wordt hen aangeraden in de kampen te blijven omdat het daar veiliger is. Want opnieuw worden de Nederlanders en Indo-Europeanen als vijanden gezien, dit keer van de Indonesische onafhankelijkheid. En weer wordt er gemarteld, verkracht, vermoord en vernield (Aeckerlin, 2008).

In 1947 en 1948 doet Nederland met twee gewelddadige politieke acties nog een laatste poging om het gezag te herstellen. Dit leidt tot grote internationale verontwaardiging, die Nederland politiek onder druk zet om serieuze onderhandelingen te voeren over de onafhankelijkheid. Uiteindelijk wordt op 27 december 1949 de soevereiniteit overgedragen aan Soekarno. Hierbij worden afspraken gemaakt die bepalend zullen zijn voor de toekomst van alle Indische Nederlanders.

4.5 Van moederland naar vaderland

Bij de soevereiniteitsoverdracht wordt een akkoord gesloten waarin de *toescheiding* van de staatsburgers wordt geregeld. De mensen met een Nederlandse nationaliteit, dus de Europeanen en Indo-Europeanen, behouden vooralsnog hun Nederlandse nationaliteit en krijgen tot eind 1951 de tijd om definitief te kiezen tussen het Nederlandse of het Indonesische staatsburgerschap. De Indo-Europeanen zien zich hiermee geplaagd voor een onmogelijk dilemma.

“De Indo-Europeanen waren, als gevolg van hun wettige of wettelijk erkende afkomst, in principe Nederlanders. De meesten van hen wisten echter weinig meer van Nederland dan wat ze op school hadden geleerd of door verhalen hadden opgestoken. Wat moesten ze doen? Repatriëren naar een onbekend vaderland, in Indonesië blijven met het risico daar ‘buiten spel’ te worden gezet, of gebruik maken van de optiemogelijkheid voor het Indonesische staatsburgerschap?” (Cottaar en Willems, 1984:22)

Tussen 1945 en het einde van de jaren zestig zullen naar schatting zo’n 330 duizend Europeanen naar Nederland vertrekken. Het merendeel vestigt zich definitief in Nederland en een relatief klein aantal is doorgemigreerd naar de Verenigde Staten, Australië, Nieuw-Zeeland en Canada. In dit migratieproces zijn vijf grote golven te onderscheiden.

Afbeelding 2 Marcherende Indonesiërs (bron: Aeckerlin, 2005; p. 23)

- De eerste groep vertrekt tussen 1945 en 1948 en heeft veelal de bedoeling om in Nederland bij te komen van de oorlogstijd om daarna terug te keren naar Indië. Dit blijkt voor velen echter niet meer mogelijk.
- De tweede groep vertrekt direct na de soevereiniteitsoverdracht, met een grote piek tussen 1949 en 1951.
- De derde golf, tussen 1952 en 1955, bestaat uit mensen die de situatie eerst hebben afgewacht. Zij hebben echter moeten bemerken dat hun leven in de nieuwe Indonesische Republiek onhoudbaar is. Ook hebben sommigen eerst het geld voor de overtocht bij elkaar moeten schrapen.
- De vierde golf, tussen 1957 en 1960, ontstaat enkele jaren later door de nationalisatiepolitiek van Indonesië. Alles wat Nederlands is, moet het land uit; alle bedrijven worden genationaliseerd, huisvesting en scholing worden onmogelijk en de Indonesische bevolking wordt opgeroepen niets meer te verkopen aan Europeanen en Indo-Europeanen.
- De laatste golf ligt tussen 1961 en 1964 en bestaat met name uit 'spijtoptanten'. Deze relatief kleine groep opteerde aanvankelijk voor de Indonesische nationaliteit maar komt op zijn beslissing terug naar aanleiding van de kwestie Nieuw-Guinea. Dit laatste stukje kolonie moest Nederland in 1962 overdragen aan Indonesië. Daarna is de migratie nog niet helemaal voorbij, maar de aantallen worden veel kleiner (Surie, 1973).

4.6 De Indischen in Nederland

De Nederlandse regering heeft na de soevereiniteitsoverdracht gedacht en gehoopt dat veel Indo-Europeanen voor de Indonesische nationaliteit zouden kiezen. Als de optietermijn verstreken is, blijkt het aantal mensen dat dit daadwerkelijk heeft gedaan veel lager dan verwacht. Vanaf dat moment wordt gepoogd de migratie tegen te gaan.

Er komen vele regels en criteria waaraan mensen moeten voldoen om te mogen repatriëren. De overheid hanteert hiervoor verschillende argumenten. Bijvoorbeeld dat Nederland het niet aan zou kunnen om grote aantallen mensen op te nemen vanwege het tekort aan woningen en werk. Een tweede voorbeeld (dit argument werd belangrijker gevonden): de Indische Nederlanders zouden zich niet kunnen aanpassen; ze zouden in Nederland moeilijk kunnen aarden omdat ze 'te oosters' zijn en kunnen beter in Indonesië blijven (Cottaar en Willems, 1984).

Maar uiteindelijk blijkt dit ontmoedigingsbeleid niet te helpen en Nederland krijgt voor het eerst te maken met zo'n grote groep migranten. Eigenlijk kunnen we bij velen namelijk spreken over migratie, omdat ze, ondanks Nederlandse nationaliteit en opvoeding, naar een voor hen vreemde bestemming vertrokken.

Sommigen kunnen in Nederland bij familie terecht. De anderen worden verspreid over het hele land – vanwege het tekort aan woningen in de geliefde steden zoals Den Haag en Amsterdam, alsook ter bevordering van integratie en assimilatie.

De nieuwkomers worden bij de boot over bussen verdeeld en naar een opvangadres gebracht. Een deel krijgt onderdak in oude legerbarakken en kazernes, in

voormalige kloosters, of in voormalige concentratiekampen zoals Westerbork en Vught. De meerderheid komt terecht in door de regering betaalde pensions en hotels (contractpensions).

Het CCKP (Centraal Comité van Kerkelijk en Particulier initiatief voor de Sociale Zorg ten behoeve van Grepatrieerden) heeft zich tot doel gesteld de repatrianten zo goed mogelijk bij te staan op gebieden als welzijn, huisvesting, scholing en werk. Maar al snel blijkt dat deze benadering verschilt van die van de overheid. De CCKP en later de DMZ (Dienst Maatschappelijke Zorg) moet er op toezien dat gezinnen zich zo snel mogelijk aanpassen (Godeschalk, 1990).

De assimilatiepolitiek gaat van start. De mensen worden aan allerlei regels onderworpen over kleding, hygiëne, het huishouden en het eten. Ze worden gecontroleerd door maatschappelijk werkers.

“Men ging zich (in een mix van praktische hulp en ethnocentrische bemoeizucht) inlaten met een groot aantal facetten van het Indische gezinsleven: de opvoeding van kinderen, eetgewoontes (aardappelen in plaats van rijst), de wijze van spreken, budgettering, woninginrichting...” (Jones, 2007:175)

De mate van aanpassing aan de ‘algemeen maatschappelijke opvattingen’ bepaalt mede wie voor eigen woonruimte in aanmerking komt. Velen die eigen woonruimte krijgen, komen terecht in een van de nieuwe stadswijken die in allerlei gemeenten net klaar zijn, of nog in aanbouw.

“Het enige wat buiten de assimilatie viel, was het recht om onszelf te blijven. Het recht om trots te zijn op het land waar we geboren waren, waar we waren opgegroeid. Het recht om ons te verdedigen als we door domme onwetendheid beschuldigd werden van gewetenloos kolonialisme en uitbuiting. Zonder aanzien des persoons. Het nooit aangehoord worden, het totale gebrek aan interesse voor wat die repatrianten nu eigenlijk waren, behalve ongewenste (onverwachte) gasten uit een onbekend, onbeschaafd gebied vol tijgers, slangen en zwartjes.” (Ducelle, 1994:42)

Jarenlang is er zeer weinig aandacht besteed aan Indische Nederlanders. Ze worden in veel documenten en in de politiek geregeld aangehaald als een praktijkvoorbeeld van perfecte, geruisloze integratie in de Nederlandse samenleving. Toch zijn er ook mensen die daar hun vraagtekens bij zetten. Langzaam is het besef gegroeid dat die integratie voor deze mensen zelf misschien niet zo makkelijk is geweest. De vragen die de tweede en derde generatie zijn gaan stellen, hebben hier zeker aan bijgedragen.

Onder andere Ellemers & Vaillant (1985) noemen een aantal andere ontwikkelingen die mogelijk hebben bijgedragen aan meer aandacht voor Indische Nederlanders, hun verleden en hun cultuur. In de jaren zeventig en tachtig kwam er steeds meer aandacht voor oorlogservaringen en de verwerking hiervan. In de eerste periode stond dit vooral in het teken van de Duitse bezetting maar mondjesmaat kwamen ook de slachtoffers in Azië in beeld. Vanaf 1973 is er de W.U.V. (Wet Uitkeringen Vervolgingslachtoffers 1940-1945) en mede onder druk van een aantal Indische belangenorganisaties kwamen er in 1984 en 1986 nog twee speciale

verzorgingswetten: W.U.B.O. (Wet Uitkeringen Burger-Oorlogslachtoffers 1940-1945) en de W.I.V. (Wet Indisch Verzet).

Een ander maatschappelijk proces dat waarschijnlijk zijn bijdrage heeft geleverd, is de komst van andere migranten naar Nederland. Dit heeft zijn invloed gehad op de samenleving en de aandacht voor deze latere migranten heeft tot gevolg gehad dat ook werd gekeken naar de oudste groep nieuwkomers in Nederland, de Indischen.

Tegelijkertijd heeft de toename van migranten van verschillende herkomst gestimuleerd, dat jongere generaties Indische Nederlanders op zoek gingen naar de eigen culturele en etnische identiteit (Abma, 2003).

5 Herinneringen komen tot leven

5.1 Er is zo veel over te vertellen

De meeste ouderen kunnen terugkijken op een hele mooie, gelukkige jeugd in het vooroorlogse Indië. Op het moment dat dit onderwerp ter sprake komt, barsten de verhalen dan ook los.

“Ik heb de mooiste jeugd gehad die je je maar kunt voorstellen, het is eigenlijk onbeschrijflijk.” (Dhr. M) “Mijn allereerste herinnering is van toen ik anderhalf jaar oud was, toen heb ik op de rug van een jong olifantje gezeten in de dierentuin van Batavia. De natuur in Java en op Sumatra (Sibolga). Zoals het Toba-meer, de bergen met oerwoud, de zee en stille stranden en de steile zwarte koraalwanden begroeid met vele planten. Op Java: de thee tuinen, de kali met de vele grote stenen waarvan je van de een op de andere sprong. Het Indische huis met de tuin er omheen. ’s Avonds wat geheimzinnig met vage schaduwen en geluiden van krekels en toké’s. ’s Ochtends de vogelgeluiden. De hitte tussen 12 en 15. In huis de dapoer met geuren en getoemboek van kruiden en kipas bij het komfoortje. Soms de bedoek rond 6 uur ’s avonds. Natuurlijk het gezellig samenzijn met familie, vrienden en vriendinnen. De toekang djoelans ’s ochtends en ’s avonds laat. De Indische slaapkamer met bed en klamboe. De tjitjaks op de muren...” (Mw. S.R)

Uit de verhalen komt naar voren dat ze heel veel buiten speelden met alles wat ze konden vinden. Het vrije leven, de mooie natuur en de vruchtbomen komen veel terug, net als allerlei spelletjes uit hun kinderjaren. Zoals Kasti Bindo, vliegeren, bikkelen, zwemmen, bomen klimmen en met kikkers spelen. Sommigen speelden ook op de sawa’s, de rijstvelden, en zwommen in de kali, de rivier. Dit mochten niet alle kinderen:

“Er zijn wel twee soorten jeugd daar geweest; een beetje de upperclass-jeugd en meer de belhamel-jeugd. Het verschilde wel wat deze kinderen deden. De upperclass jeugd mocht niet in de kali zwemmen en ook niet omgaan met de plaatselijke jongens.” (Dhr. Xx)

Twee dames vertellen dat zij tussen de middag altijd moesten slapen, dat was een gewoonte die veel mensen hadden. Als hun ouders sliepen, klommen ze stiekem uit het raam om in de kali en de dessa, het dorp, te gaan spelen met de Indonesische kinderen. De regels over hoe ze zich moesten gedragen en met wie ze wel en niet om mochten gaan, speelden bij meer mensen een rol.

“We mochten ook geen contact met de Indonesiër. De scheiding was heel erg daar. Er werd erg op je gelet ook. Als mijn vader een lagere ambtenaar over de vloer had gehad werd er daarna naar gevraagd. Maar voor vader waren het zijn ‘bruine broeders’.” (Dhr. S)

“Er was daar ook al discriminatie. Wij werden gediscrimineerd door de bovenklasse, dat waren over het algemeen de uitgezonden krachten uit Europa. Maar wij discrimineerden ook naar de Indonesiërs. Wij hadden een soort tussenpositie.” (Dhr. Xx)

De respondenten hebben een Nederlandse opvoeding genoten, spraken thuis allemaal Nederlands en kregen in het Nederlands les. De gezinssituatie was afhankelijk van de afkomst en het beroep van de ouders. Bijna alle respondenten zijn van

gemengde afkomst, een aantal van enkel Europese (voor)ouders. Ze zijn, op één mevrouw na, allemaal in Indië geboren.

Enkele respondenten vertellen dat ze bedienden hadden, waarmee de band meestal erg goed was:

“Het was daar normaal om bedienden te hebben. Die konden zo een inkomen verdienen en hadden een onderdak.” (Mw. K) “Ik leerde wel veel van de bedienden, dat vond ik leuk. Ze leerden mij met mijn handen eten, anders had ik dat nooit geleerd.” (Mw. W)

Mevrouw W vertelt dat ze terug is geweest naar Indonesië. Ze was naar Magalang gegaan, waar ze als kind woonde. In de kampong heeft ze haar oude kokkie opgezocht, dat was een heel fijn weerzien.

5.2 In Japanse handen

Alle respondenten hebben in de Japanse tijd een heleboel gezien en meegemaakt. Mw. M had net voor de oorlog haar moeder al verloren en verloor haar vader binnen een half jaar in het Jappenkamp. Zij was toen nog maar tien jaar en ‘een tante’ in het kamp ontfermde zich over haar. De vader van dhr. V moest als krijgsgevangene aan de Birma-spoorweg werken:

“Het zal in het begin van 1944 zijn geweest dat alle nog in vrijheid levende Indische jongens werden opgeroepen door de Jap teneinde een loyaliteitsverklaring te ondertekenen. Dit heb ik geweigerd en velen met mij. Dat is en hele rel geweest. Dat is de oorzaak geweest dat we werden opgepakt en in de gevangenis werden gezet, in de benedenstad van Batavia, met name de Glodok gevangenis. De ellende die we daar beleefd hebben is met geen pen te beschrijven. We kregen amper te eten en als je niet ziek was werd je tewerk gesteld.”

Dhr. M zat met moeder, broer en zus in een kamp. Vader was tewerk gesteld:

“In de kampen hadden we geen idee hoe het er voor stond. Dit was heel moeilijk. Veel volwassenen verloren zo de hoop en het vertrouwen dat het ooit zou stoppen. Hierdoor zijn er ook veel overleden.”

Mw. K zat met moeder en twee zussen in een kamp op Midden-Java. Ze is daar heel erg ziek geweest. Haar zus moest voor haar zorgen omdat moeder stenen moest sjouwen. Mw. K was nog vrij jong maar kan zich een aantal dingen nog erg goed herinneren. Tegenwoordig zet ze zich in voor de vele vrouwen en meisjes die door de Jap gedwongen werden tot seks, de *troostmeisjes*.

“In mijn kamp is opstand uitgebroken, omdat er ook 14 en 15 jarige meisjes geronseld werden. Dat pikten de vrouwen niet. Dat werd neergeslagen met samoeraizwaarden. Ik weet niet alles precies meer, want ik was nog heel jong, maar de dreiging blijft je altijd bij. Uiteindelijk hebben vier geïnterneerde ex-prostituees zich opgeofferd om in de plaats van de meisjes te gaan. Ze zijn nooit meer terug gekeerd. Achteraf weet ik dat zij niet als slachtoffer werden erkend, omdat ze vrijwillig zouden zijn gegaan.” (mw. K)

Mw. W zat met haar moeder in een kamp:

“We gingen gedèkken, zo noemden ze dat (ruilhandel bij de omheining van het kamp). Ik had iets tegen een kippetje geruild. Maar ik moest erg uitkijken omdat je anders gedood werd of op heet zink moest staan.”

Dhr.S zat in vier Jappenkampen:

“Toen de Jappen kwamen zijn we allemaal geïnterneerd: mijn vader apart, mijn moeder, mijn oudere broer, jongere broer, mijn zusje en ik. Mijn oudste broer en ik hebben nog samen in het mannenkamp gezeten om voor de Jap te werken. Je wordt van huis uit opeens voor de leeuwen gegooid, 15/16 jaar. Er zijn er ook zoveel zomaar opgepakt, allemaal vrienden van mij, zogenaamd bij de ondergrondse, maar dat was niet waar.”

Dhr. H woonde op Oost-Java toen de Jap kwam en zij moesten vluchten. Hij was vijf of zes maar weet het nog heel goed:

“Alles was weg, alles werd gerampokt. Alles om ons heen werd gesloopt en meegenomen. Het was heel bedreigend, intimiderend.”

Ze zijn weggehaald door een nog aanwezige Nederlandse bestuursambtenaar en werden ingekwartierd in een apotheek. Daar hebben ze gezeten tot aan de Bersiap.

Mw. M was nog een baby toen ze het kamp in ging (Ambarawa):

“Jappen hadden nog gevraagd aan moeder of ze toch niet Duits wilde blijven, maar moeder weigerde. Waarschijnlijk uit trouw aan haar echtgenoot.”

Dhr. A zat tijdens de bezetting aanvankelijk bij zijn moeder in vrouwenkampen en kwam vanaf zijn elfde jaar terecht in de jongenskampen 8 en 7 in Ambarawa.

Dit is maar een klein deel van de verschrikkingen die de mensen mee hebben gemaakt. Sommigen hebben er wat uitgebreider over verteld dan anderen.

Voor alle respondenten is het een erg traumatische periode geweest en de herinneringen zijn nog steeds erg pijnlijk. Op de Brug konden ze allen nog uit hun hoofd in het Japans tellen of bijvoorbeeld het volkslied zingen, wat er in die tijd letterlijk ingeslagen is. Veel respondenten geven aan dat ze jaren later nog last hadden van de oorlog en vaak is dat nu nog zo. Een aantal heeft op een bepaald moment in zijn leven psychische hulp gehad, sommigen bij Centrum 40-45 in Oegstgeest.

Bij een aantal zit de haat naar Japanners er nog diep in. Ze proberen het achter zich te laten en zichzelf voor te houden dat de generatie die nu leeft er helemaal niets aan kan doen, maar dat lukt niet altijd. Een mevrouw op de Brug vertelt dat ze naar Japan is geweest met een georganiseerde verzoeningsreis. Ze had er vooraf erg gemengde gevoelens over en het was inderdaad heftig en confronterend. Maar aan de andere kant heeft het haar gelouterd, ze heeft een andere blik gekregen. Ze zijn naar musea geweest en hebben herdacht. Verder hebben ze op de universiteit met studenten gepraat en hun verhaal verteld aan deze generatie, die vaak heel weinig over die periode weet. Ze werden er erg goed verzorgd in een heel luxe hotel en ze is blij dat ze dit nog heeft kunnen doen.

5.3 De Indonesische strijd om vrijheid

Voor het grootste deel van de respondenten was de oorlog na de capitulatie van Japan niet afgelopen. In de Bersiaperiode werden de Japanners vrijwel direct opgevolgd door de Indonesiërs. Een aantal respondenten is het gelukt om na de Japanse tijd het land uit te komen maar de meerderheid heeft de gewelddadige Bersiaperiode geheel of gedeeltelijk meegemaakt. Dhr. V bijvoorbeeld werd meteen na de capitulatie door de Indonesiërs geïnterneerd:

“Het waren vreselijke omstandigheden, er was geen eten. Ze probeerden ons uit te hongeren. Mijn twee broertjes zijn ook bijna dood gegaan. Eén dag vloog er een Nederlands vliegtuig over, mijn moeder zwaaide en werd uitgemaakt voor spionne. Sindsdien werd ze steeds opgehaald en verhoord. Dit was vaak midden in de nacht en wij moesten toekijken.”

Meneer is in Bandung weer begonnen met school maar maakte die niet af, want toen kwam de coupoging van oud-militair Westerling. Meneer heeft meegevochten aan Nederlandse zijde, met heel veel andere scholieren. Er zijn veel vrienden van meneer te pakken genomen.

Mw. K is in de Bersiaptijd dwars door de vijandelijke linies van de opstand naar het kamp van haar vader in Bandung gereisd, want vader voelde zich verantwoordelijk voor ‘zijn’ jongens in het kamp en weigerde weg te gaan van zijn post. Dus moeder ging met de dochters door rampokkende bendes naar vaders kamp.

Dhr S zat tijdens de Bersiap in een Indonesisch kamp:

“Eigenlijk waren die vrijheidsstrijders van de Indonesiërs erger dan de Jappen. Maar ik heb het niet ondervonden van hun. Mijn vader is altijd goed voor ze geweest, dus ze hebben ons wel moeten oppakken maar verder waren ze goed voor ons. Er was alleen geen eten maar ze hadden zelf ook niets. Mijn haat naar hun is dus veel minder.”

Dhr. H en zijn familie werden na de capitulatie afgevoerd naar een zogeheten beschermingskamp. Meneer begreep pas later dat dit ook echt was om ze te beschermen:

“De omstandigheden in dit kamp waren echter verschrikkelijk, mensen stierven door ondervoeding en er werden zelfs mensen vermoord.”

Tijdens een groepsgesprek vertelt iemand:

“Het was daar in de tijd van Soekarno echt vreselijk. Het was toen nog erger dan bij de Jappen. De Jappen waren nog milder. Indonesiërs schopten en sloegen je, ook met zo’n bamboestok met spitse punt. Ik heb er nog littekens van! We moesten steeds buigen en ze scheurden de kleren die we nog hadden kapot en schopten ons midden in de nacht ons bed uit.”

Voor de meeste respondenten is ook deze periode heel traumatisch geweest. Voor een aantal mensen zijn de nare herinneringen aan de Japanse tijd en de Bersiap de reden waarom ze nooit meer terug zijn geweest naar Indonesië. Dhr. H ging naar de

Luchtmachtelektronische School in Nederland en toen hij operationeel mocht worden in een gevechtseenheid, gaf hij zich op voor Nieuw-Guinea. Daar zat hij bij de radar van de gevechtsleiding, op de Waterbasis:

“Als Indische jongen wilde ik dolgraag een pelopper (Indonesische nationalist) doodschieten. Later begreep ik pas dat ik eigenlijk behoorlijk getraumatiseerd was, ik was helemaal opgefokt, was ook ontzettend fanatiek. Na de inschrijving zat je binnen no time daar (...) Het werd steeds spannender. Je merkte daar dat je een bruine jongen was. Als ik naar buiten moest in het donker voor een reparatie, lagen al die mannen gespannen met hun vinger aan de trekker en bleek weggetrokken gezichten. Dan ging ik met mijn zaklamp zwaaien en ‘de blanke top der duinen’ zingen om maar te laten merken dat ik een van de goeien was. Dan keken ze in mijn paspoort en stond er geboorteplaats Indonesië. Dat doen ze nu niet meer, nu staat er gewoon je geboortedorp en Nederlands-Indië. Toen niet. Terwijl ik nooit Indonesiër ben geweest. Daardoor hebben we juist al die ellende meegemaakt, omdat we Nederlanders waren.”

Een tweetal respondenten heeft verteld over een reis naar Indonesië. Zij hebben toen de kampen en andere plaatsen uit hun verleden opgezocht. Voor beide heren was het zeer confronterend. Een van beiden heeft daarna psychisch een flinke terugslag gehad. De ander heeft het, onder andere door het weerzien met Indonesië, meer achter zich kunnen laten.

“Naarmate we ouder worden treedt een vorm van mildheid op die bijvoorbeeld tijdens de pubertijd ondenkbaar was. Zo liep ik op 16 en 17 jarige leeftijd met een groot mes op zak en verkondigde luid: Als ik een spleetog zie, rijg ik hem aan dit mes. Jaren later zat ik voor mijn werk met Japanners te eten en dacht: Ach man, wat kun jij er aan doen dat je vader of oom heeft meegeholpen aan de ellende die ik heb meegemaakt.” (Dhr. A)

5.4 Herinneringen aan de komst naar Nederland

“Het was heftig om hier te komen. Ik was niet gewend aan huizen op elkaar, ik vond het heel griezelig, ik was bang dat het boven op me zou vallen. We waren dat daar niet gewend, iedereen zat hier zo dicht op elkaar. Wij waren ook gewend dat winkels open stonden. Maar hier was alles dicht dus ik heb heel lang voor een winkel staan wachten tot ze open zouden gaan. Ik heb het toen na een half uur maar eens gevraagd aan mensen die langskwamen, toen zeiden ze: hij is open, je moet het gewoon open maken hoor! Zo doende leerde ik dat soort dingen.” (Mw. W)

5.4.1 In den vreemde

Voor de meeste respondenten was alles hier vreemd. Ze vonden het hier klein, koud en donker.

“Ik herinner me van de komst naar Nederland dat alles heel klein was hier. Ik dacht dat de weg het trottoir was, ik dacht dat de trein de tram was. Alles was eng en smal. Ons huisje was ook wel heel klein maar ja, het was vlak na de oorlog dus toen had je niet veel, alleen het hoognodige. We hadden zelfs geen badkamer, we gingen één keer per week naar het badhuis. Dat was niets voor ons, we waren drie keer per dag gewend. De meeste Nederlanders hadden ook geen badkamer en als ze die wel hadden, dan sloegen ze er aardappels of kolen in op.” (Dhr. S)

Het was erg wennen aan de nieuwe omgeving, het andere klimaat en andere verhoudingen:

Mw. W: "In Bloemendaal verbleef ik in hotel Duin en Dal, ik geloof dat het nog bestaat. Daar heb ik leren schaatsen. Sneeuw en ijs vond ik prachtig, ik dacht dat er witte regen of zout uit de lucht viel. Ik rende dan naar buiten, ik wilde het proeven en voelen."

Dhr.M: "Ik heb me in sterke mate verbaasd. Wij keken altijd tegen de Hollanders op, dat waren de elite mensen. Maar toen ik hier kwam ben ik daar meteen anders over gaan denken. Mijn koffers werden versjouwd door blanke mensen, dat hadden we daar nog nooit gezien!"

Dezelfde ervaring hebben velen gehad, ze zagen blanken ineens heel ander werk doen dan in Indië, waar ze de hoge posities hadden. Het was een hele omslag. Sommige respondenten kwamen in Nederland zonder hun ouders. Zoals Mw. K. Zij kwam met haar twee zussen en ze werden per kerkblad aangeboden. Er werd gevraagd wie de Indische meisjes op wilde nemen. In drie jaar tijd bivakkeerden ze in drie gezinnen. Dhr. H bleef alleen in Nederland toen zijn ouders terugkeerden naar Indië omdat vader weer aan het werk moest. Hij kwam terecht bij een Indisch gezin waar nog meer jongens zaten die zonder ouders in Nederland waren.

Dhr. K arriveerde in 1956 met zijn ouders in Amsterdam. Ze werden op de bus gezet naar Breda, waar ze negen maanden in een contractpension verbleven. Ze zaten met zes personen op een klein kamertje. Meneer was zelf nog jong; het besef hoe erg dit moet zijn geweest voor zijn ouders kwam later:

"Het was zo vernederend. Alles werd voor je beslist, je werd geleefd. De gerepatrieerdenzorg bepaalde alles. Zo werden we ook in een auto meegenomen naar een warenhuis om kleding te kopen. Dat moest dan bepaalde kleding zijn en natuurlijk het goedkoopste. Je liep echt voor aap." (dhr. K)

Een mevrouw vertelt in een groepsinterview hoe ze met haar man en kinderen op één kamertje verbleven in een contractpension:

"Ik had een baby en een zoontje van drie. We kwamen in een pension maar er was geen ledikant. Dus moest ik een koffer leegmaken en sliep hij in een koffer. Ik moest alleen uitkijken dat de deksel niet dicht ging."

Dhr. Xx vertelt over het verblijf in de voormalige Duitse kampen:

"De oude kampen van de Duitsers waren ontruimd en daar probeerden ze zoveel mogelijk mensen uit Indië in te stoppen. Houten barakken, met bedjes die niet meer waren dan stro. De kinderen begonnen te huilen omdat het stro zo'n pijn deed."

Een aantal respondenten werd opgevangen door familie of had geluk met het pension waar zij terechtkwamen. Maar over het algemeen waren de eerste ervaringen met huisvesting in Nederland heel slecht.

De periode dat mensen in een pension verbleven, varieert van enkele maanden tot ruim drie jaar. Vrijwel alle respondenten zijn vele keren verhuisd. Een mevrouw vertelt dat alles altijd zo vluchtig was, dat ze nooit iets afmaakte, zich niet aan mensen

hechtte want ze zouden toch wel weer ergens anders heen gaan. Een activiteitenbegeleidster over de verhuizing van Rumah Kita:

“Verhuizen is altijd lastig voor mensen op leeftijd, ze gaan er vaak ook door achteruit. Voor deze mensen is het nog moeilijker omdat ze hun hele leven al zo vaak verplaatst en verhuisd zijn, ze hebben zich steeds opnieuw moeten aanpassen en moeten wennen aan nieuwe omgevingen. Ze zijn hierin heel flexibel geworden, zullen ook niets zeggen of niet klagen, maar het is wel goed te merken dat ze er erg veel moeite mee hebben. Al bied je ze een kamer aan die drie keer zo groot is als de oude, ze blijven liever op de oude plek die vertrouwd voor ze is.”

In meerdere gesprekken is aan de orde gekomen dat het besef dat ze niet meer terug konden naar het land waar ze geboren en opgegroeid waren, een grote rol heeft gespeeld. Ze hadden geen land meer, Indië was opgeheven en in het nieuwe Indonesië waren ze niet langer welkom.

“Het was hier aanpassen, wennen en heel hard doorwerken. We moesten Indië achter ons laten. Het kon niet anders, je moest wel.”

De meesten gingen meteen na hun aankomst in Nederland naar school of aan het werk. Dit bracht soms moeilijkheden met zich mee omdat hun diploma's niet geldig bleken; vaak moesten zij opnieuw beginnen. Ook had een aantal mensen een flinke leerachterstand opgelopen doordat ze in de oorlogsjaren niet naar school konden. Mw. W vertelt dat ze gelukkig goed kon leren, zodat ze haar achterstand snel inhaalde:

“Ik was in de klas in eerste instantie het enige kind uit Indië. Ik wilde goed mijn best doen, want ik wilde niet onderdoen. Gelukkig kon ik goed leren, maar ik heb dat altijd wel gevoeld.”

Het gevoel dat ze zich extra moesten bewijzen, is voor velen herkenbaar. Ze leerden alleen positief te mogen opvallen; in de Nederlandse samenleving waren allerlei vooroordelen weg te nemen.

5.4.2 De ontvangst was koud in alle aspecten

Bij alle respondenten komt terug dat er in Nederland heel erg veel onbegrip en onwetendheid was. Allemaal hebben ze meerdere keren uit moeten leggen hoe het kwam dat ze Nederlands spraken, dat ze in Indië niet in bomen leefden, dat er geen slangen en tijgers onder het bed lagen, waarom ze een Nederlandse achternaam hadden, wat ze daar aten en dat ze niet Indonesisch waren. Meerdere mensen ervaren die onwetendheid overigens nog steeds, met name over hun afkomst. Voor de respondenten was het onbegrijpelijk dat de mensen in Nederland helemaal niets over hen wisten, want zij hadden in Indië alles geleerd over het verre vaderland.

Dhr. S: “In Zeeland was het wel erg. Alles wat van buiten Zeeland kwam, waren buitenlanders. Als ik zei waar ik vandaan kwam, zeiden ze: oh kannibalen!”

Dhr. M: “Voor ons was het hier een wonderlijke toestand. Een ongestuurde, stupide club hier. Het interesseerde ze geen bal wat onze ervaringen waren, wat wij hadden meegemaakt. We werden meester in het onszelf afsluiten. We wilden niets, we konden niets en we merkten dat ons leven zo anders was geweest als dat van de kinderen hier.”

Naast de onwetendheid over hun afkomst bleek er ook geen kennis te zijn over de oorlogssituatie in Indië. Velen kregen te horen dat ze ‘maar terug moesten gaan naar Soekarno, in plaats van hier de boel te komen opvreten’ en dat ze daar zo’n luxe leventje hadden gehad terwijl de mensen hier oorlog hadden meegemaakt.

“Toen we hier kwamen, waren we niet welkom. We hadden niets, mochten niets mee nemen. We konden ons verhaal niet kwijt want Nederland had het veel erger gehad in de oorlog. Ze hadden hier namelijk bloembollen gegeten, wat wij hadden gegeten, vertelde je maar niet. Het werd niet geaccepteerd. Nu nog niet trouwens hoor. Ze snappen er nog niets van. Ze willen het nog steeds niet weten. Dat stuit nog steeds wel tegen de borst.”
(Dhr. Xx)

Een aantal respondenten geeft aan dat het wisselend was, dat ze soms heel erg zijn geholpen en dat sommige mensen wél erg gastvrij en hartelijk waren.

De verhalen over het optreden van de Nederlandse overheid zijn alleen maar negatief. Informatie was er niet, de opvang was slecht en alles moest worden terugbetaald. De meesten voelen zich nog steeds niet erkend en dat doet zeer. Op de Brug vertelt iemand hierover:

“Een schrijnend voorbeeld van de lakse houding van de Nederlandse overheid is de hele strijd rondom salaris- en pensioenuitbetalingen. Dit is zeer lang achterwege gebleven, de mensen kregen niet waar ze recht op hadden. Ook uitkeringen voor slachtoffers van de oorlog en de Bersiap zijn lang niet uitbetaald. Er zijn nu wel regelingen voor, de WUV en de WUBO, maar daar zitten vreselijk veel regels aan vast en een heleboel gedoe waardoor nog velen het niet krijgen. Er wordt gemeten met twee maten. De strijd om uitkeringen en de Backpay-kwestie zijn meer dan 60 jaar na dato nog niet afgerond.”

Dhr. Xx: “Die belofte van koningin Wilhelmina is nog steeds niet nagekomen. Dat is echt schandalig! Nederland is het enige land dat zijn onderdanen nog niet heeft uitbetaald, de enige koloniale mogendheid.”

Dhr. V: “Het leeft sterk hoor bij mensen die in Indië geboren zijn en er geweest zijn. Kijk naar 5 mei, het gaat allemaal om Duitsland. Als alle mensen één waren, was de Tweede Wereldoorlog de oorlog geweest waar dan ook ter wereld, dan was er geen verschil tussen Duitsers en Japanners geweest! Mensen afkomstig uit het voormalig Nederlands-Indië herdenken hun bevrijding jaarlijks op 15 augustus. Het aantal bezoekers wordt ieder jaar kleiner totdat er uiteindelijk helemaal geen mensen meer zullen zijn die uit eigen ervaring deze periode hebben meegemaakt. 5 mei daarentegen zal een nationale herinneringsdag blijven.”

Bij de Brug zeggen ze dat de hele Indische groep zo behandeld is, maar dat ook juist deze mensen altijd te beleefd en te bescheiden zijn geweest om hier tegen in opstand te komen.

Dhr. A: “Hoe dat bij de overheid lag realiseerde ik mij toen niet. Enerzijds wel goed dacht ik, omdat veel Ambonezen in kampen werden ondergebracht. Daar werd kennelijk voor gezorgd en ons hadden ze maar aan ons lot overgelaten. Later zag ik in dat de behandeling met de Ambonezen evenmin fraai was. Maar ik realiseerde me tevens dat Nederland hier ook onderworpen was geweest aan vijf jaren oorlog. Kennelijk is dit een karaktertrek van mij om altijd het goede in een situatie en in ‘de mens’ te zien.”

De kwestie van de Molukkers/Ambonezen wordt in meerdere gesprekken genoemd. Een aantal respondenten zegt dat de kapingen niet goed te praten waren, maar dat zij het wel begrepen:

Mw. W: "Het is niet goed te praten dat met die treinkapingen en zo, maar ik begrijp het wel. Zij wilden hier niet naar toe. Zij wilden naar Ambon, hun eigen Ambon. En de koningin zou hun helpen zodat ze daar konden blijven zonder onder de Indonesiërs te hoeven staan. Ze werden hier in het koude kikkerland gesmeten, koud, in van die barakken. Ik kan me zo goed voorstellen hoe zij zich voelen. Voor hun koningin hebben ze alles gedaan, alles. Voor mijn ogen, gebeurde het, die Ambonees in het kamp, met opgeheven hoofd. Ze riepen nog of hij een blinddoek wilde, Nee. En zijn laatste woorden waren: leve de koningin!"

Dhr. H: "Tijdens die Molukse kapingen werd je al scheef aangekeken, net als Marokkanen nu eigenlijk. Tijdens die kapingen is er een Indische jongen in Amersfoort, een militair, op zijn buik gelegd met een geweer in zijn nek. Zijn vader, die ook militair was geweest, was toen zo boos dat hij zijn onderscheidingen heeft ingeleverd. Dat zijn dingen die Indische mensen bij blijven. Er zijn tijdens die kapingen ook passagiers overhoop geschoten, waaronder een meisje uit Groningen. Wel een bruin meisje, is dat toeval? Indische mensen zeggen: die hebben ze voor een Molukse aangezien. Er lopen zoveel mensen rond, maakt niet uit wie het zijn, die bij de minste of geringste aanleiding bereid zijn om een ander de hersens in te slaan. Gewoon vanuit eigen onvrede of zo, of die opgezweept worden, ingespeeld op de onderbuik. Kijk, de massa is heel erg beangstigend. Daar ben ik me heel erg van bewust. Als er hier echt stront aan de knikker komt, rassenrellen of zo, bemoei ik me nergens mee. Want iedereen ziet me als vijand omdat ik afwijkend ben van uiterlijk. Toen Janmaat zijn CP de wind in de zeilen kreeg, stak dat de kop op. Mensen die heel openlijk je aanwezigheid in twijfel trokken."

Mw. K: "De grieven van de RMS zijn er niet voor niets. Ze zijn zo vernacheld. Ze hebben indertijd zo partij gekozen voor Nederland en werden vervolgens zo in de steek gelaten. Je kan het je zo goed voorstellen, het tweederangs burger gevoel door gebrek aan erkenning en schadeloosstelling. Gebrek aan erkenning van oorlogsleed van de hele groep Indische Nederlanders geeft ook dat gevoel van vernacheld zijn. De woede en het zeer leeft nog steeds, dat blijft ook zo, zolang de overheid ze zo blijft behandelen."

Het valt in veel gesprekken op dat vanuit dit gevoel ook een sterke frustratie leeft over de behandeling van de nieuwkomers die later in Nederland zijn gekomen. Velen hebben het gevoel dat er voor deze groepen van alles wordt gedaan, terwijl dat voor hen niet zo was.

"We kregen altijd het gevoel en ook te horen dat we zo dankbaar moesten zijn dat we hier mochten komen en konden blijven. Maar we waren gewoon Nederlands staatsburger, we hadden allemaal de Nederlandse nationaliteit. Er werd heel vaak vergeten dat wij de taal goed spraken, grotendeels een Nederlandse opvoeding hadden gehad, veelal goed opgeleid waren en gedeeltelijk de Nederlandse cultuur hadden meegekregen. Ook de overheid maakte deze misvatting. Daarbij hadden we de wil om te integreren en hard te werken. Het is wel erg opvallend dat er voor ons nooit iets was, en dat we alles dat we kregen terug moest betalen. Terwijl als je kijkt naar andere migrantengroepen: ze hebben eigen scholen, eigen winkels, eigen kerken en ga zo maar door. Hierin verschilt de Indische groep sterk van andere migrantengroepen, wij zijn eigenlijk ook nooit als migrantengroep

gezien, terwijl we dat eigenlijk wel zijn. Al zijn we wel altijd heel westers en Nederlands georiënteerd geweest. Er was niks en er is nu nog niks voor ons.” (Dhr.Xx)

Twee heren zeggen onafhankelijk van elkaar dat het belangrijk is dat de Indische Nederlanders erkenning krijgen voor wat ze voor Nederland hebben betekend:

“Deze mensen hebben allemaal hard meegewerkt aan de opbouw van het land. De Indische Nederlanders hebben de Nederlandse cultuur verrijkt.”

Mw.K vertelt over het multiculturele van de Brug en over een monument dat in Geuzenveld gerealiseerd wordt:

“Wij zeggen altijd wij hebben cultuur plus, we hebben elkaar een hoop te geven. Het Indisch Welkomst Monument project vind ik om die reden ook zo mooi: wees welkom en hartstikke bedankt voor de bijdrage van de Indische Nederlanders aan de Amsterdamse tuinsteden. Het gaat om een beeld, waarin twee culturen in één persoon verweven zijn. Kenmerkend voor de Indische mensen (In het beeld zit het warme roze marmer van Java en het koude graniet van Nederland).”

5.5 Bindingen en de betekenis van ‘het Indische’

De sociale bindingen, de basis en het belang van de onderlinge contacten, komen in de data op twee manieren naar voren; redelijk negatief en positief. Negatief omdat de basis hiervan gelegen is in de gevoelens van het niet begrepen en erkend worden door Nederlanders. De mensen die dit noemden, zeiden zich bij andere Indischen begrepen te voelen, vinden er- en herkenning en hoeven niet alles uit te leggen.

Dhr. M: “We zijn altijd anders geweest. Dat hebben we ook heel sterk gevoeld. Daarom zoeken ook veel mensen elkaar op en praten ze graag met elkaar, dan voelen ze zich begrepen.”

Drie heren geven aan dat ze, mede om deze redenen niet veel contacten zoeken met andere Indische Nederlanders. In de woorden van dhr. A:

“Op reünies ontmoet ik ze wel. Maar dan tref ik het wellicht slecht, want dan krijg ik veelal verhalen te horen over dat wat hen is aangedaan, zowel door de Japanners als door onze regering. In mijn ogen zijn zij dan vergeten uit de schil te stappen en zijn ze daarin verzuurd geraakt. Vergeten dat er buiten die schil toch nog zoveel moois is te vinden als je je er voor open stelt en je positief wilt opstellen.”

Dit wil overigens niet zeggen dat Indië voor hem weg en vergeten is. Hij probeert vooral het positieve te benadrukken en de mooie herinneringen aan Indië te koesteren.

Dhr. V gaat af en toe naar een Koempoelan, hij heeft niet veel behoefte aan die contacten. Hij heeft het niet met die groepjes. “Altijd dat gevoel van ‘wij zijn toch anders’, daar heb ik niets mee.” Meneer heeft het gevoel niet zichzelf te kunnen zijn bij Indo’s, hij voelt zich er niet prettig bij. Meneer houdt van uitbundig lachen, praten en grapjes maken en heeft het gevoel dat hij zich in die groep altijd moet inhouden.

Meneer benadrukt dat de Indischen nooit een homogene groep zijn geweest, dat er zowel qua uiterlijk, als qua karakter en mentaliteit erg grote verschillen zijn.

Dhr. H heeft ook geen behoefte aan contact met andere Indischen. Meneer herkent niet het opzoeken van andere Indischen:

“Indische organisaties hoef ik ook niet, is altijd zo’n gekrakeel. Er is altijd zo’n generaal aan het hoofd. En zo’n typisch Haagse kliek altijd, het Haagse cultuurtje ligt mij sowieso niet erg, kan ook aan mij liggen hoor.”

Het begrepen worden en de herkenning worden ook veel genoemd in positieve zin. Vaak gaat het dan om de gedeelde herinneringen aan hun jeugd in Indië. Eveneens veel genoemd is het contact met gelijkgestemden; het begrip over en weer waarvoor weinig woorden nodig zijn.

“Je maakt zo makkelijk contact omdat je iemand tegenover je ziet die net zo is als jijzelf.”
(Mw. Xx)

“Het leven daar in Indië is niet te vergelijken met dat hier dus dat is fijn om met elkaar te delen. Daarom zoeken veel elkaar op, daarom zijn er ook zoveel Pasar Malams.” (Dhr. Xx)

De volgende positieve bindingen zijn ook veel genoemd: gezelligheid, warmte, geborgenheid, met weinig woorden elkaar begrijpen, muziek, dansen en lekker eten.

Het Indische betekent nog veel in het leven van vrijwel alle respondenten.

Sommigen noemden het een deel van hun identiteit, ‘hun basis’; een tweetal zegt: “ik ben er trots op Indo te zijn.” En: “Ik kan het niet verloochenen.”

Voor een aantal ligt de betekenis met name in de mooie herinneringen. Voor anderen komt het Indische vooral terug in de omgangsvormen, het respect, de contacten, de gezelligheid, de warmte, het genieten van lekker eten en de leuke activiteiten.

Mw. van Asdonck: “De Indische cultuur is nog heel belangrijk in het leven van mensen, het komt nog bij alle generaties terug en er wordt sterk op terug gegrepen. Dit zie je terug in het belang dat gehecht wordt aan bijvoorbeeld respect, gastvrijheid, familieband, eten en muziek. Ook zie je dat het opzoeken van elkaar nog als prettig en belangrijk wordt ervaren aangezien er door het hele land erg veel georganiseerd wordt op het gebied van sport, samen eten, muziek en dans of gewoon gezellig samenkomen.”

Afbeelding 3 Doerians op de TongTong fair 2008
(bron: www.tongtongfair.nl)

In een aantal gesprekken komen de generatieverschillen aan bod. Sommige mensen zeggen dat de jongere generatie er niet veel mee heeft en dat het Indische uit zal sterven. Anderen benadrukken dat cultuur doorgegeven wordt en dat elke generatie op een bepaald moment bezig gaat met de achtergronden van zijn familie, de wortels, met de cultuur en de eigen identiteit. Elke generatie geeft er op zijn eigen manier vorm aan.

Mw. von Schimmelman: "Ook jongeren lopen nog tegen verschillen aan tussen de Indische en Nederlandse cultuur. Denk bijvoorbeeld alleen al aan de authentieke Nederlandse verjaardag en de Indische manier om een verjaardag te vieren. Zo zijn er veel meer dingen waar ook jongeren tegen op lopen. Veel voelen zich, in ieder geval gedeeltelijk, toch anders. Ze voelen zich wel een Nederlander, maar dan wel een Indische Nederlander. Iets waarin velen zich anders voelen is de omgang met elkaar en anderen, respect, beleefdheid, bepaalde spiritualiteit en minder direct dan Nederlanders. Ze vinden bij elkaar vaak veel herkenning. Of ze nu wel of niet thuis veel Indisch mee hebben gekregen in de opvoeding, maakt vaak niet uit. Het zit in je genen, op die manier wordt de cultuur al doorgegeven."

5.6 Respect is heel belangrijk

Bij de individuele respondenten lopen de wensen uiteen op het moment dat het onderwerp toekomstige zorginstelling aan de orde komt. Wel geven ze vrijwel allemaal het belang van doelgroepspecifieke voorzieningen aan.

Onder de mensen die een vragenlijst hebben ingevuld zijn er zes met een uitgesproken voorkeur voor een Indisch huis. Verder geeft één meneer aan in een algemeen huis te willen om mensen voor te lichten; een andere meneer wil niet in een Indisch huis wonen; één mevrouw zegt dat het haar niet veel uitmaakt, zo lang ze maar contact kan houden met andere Indischen; één mevrouw vertelt dat het vanwege haar woonplaats wel algemeen zal worden omdat ze niet te ver weg wil van haar kinderen; en één mevrouw geeft aan dat ze nu al algemeen gewend is.

Van de geïnterviewden zeggen twee heren, dat ze nadrukkelijk niet in een Indisch huis willen wonen; vier mensen willen sowieso nog niet denken aan een verzorgingshuis en thuis blijven wonen; één meneer denkt dat hij liever een gemengd huis zou willen; en twee dames geven aan dat een Indisch huis hun wel wat lijkt.

Van de groepen wonen de mensen van drie groepsgesprekken al in Rumah Kita en komt één groep mensen daar al in de dagverzorging. Op de Brug en de Seniorenclub heeft een aantal mensen de voorkeur voor een Indisch huis, enkelen maakt het niet uit en anderen willen liever gemengd wonen.

Er zijn bij de geïnterviewden drie respondenten die al ervaring hebben met een Indisch verzorgingshuis. Een meneer vertelt dat zijn moeder in zo'n huis heeft gezeten en de ervaringen daarmee waren slecht. Hij heeft er achteraf veel spijt van dat moeder niet in een algemeen huis zat: "(...) ze heeft het daar verschrikkelijk gehad." Een familielid van een andere meneer wordt verpleegd in een Indisch huis. Hij is niet tevreden met hoe het daar gaat:

“Het personeel is absoluut niet goed genoeg op de hoogte van de achtergronden van de Indische mensen die daar komen wonen en ook niet van de belangrijke aspecten van de cultuur. De mensen zullen zelf hier niet snel iets van zeggen. Het is noodzakelijk dat hier veel aan verbeterd want hier zou juist het onderscheid in moeten liggen, dit zijn juist aspecten waarin ze zich moeten onderscheiden van de algemene zorginstellingen.”

De mensen die in de vragenlijsten of in de gesprekken aangaven dat ze wel in een Indisch huis zouden willen, hebben hiervoor een aantal redenen: de her- en erkenning, de gezelligheid, de omgangsvormen, de sfeer, het kunnen delen van herinneringen met elkaar en het ‘prettig samen zijn met gelijkgestemden’.

Mw. W: “Ik zou graag in een Indisch huis willen, het lijkt me heel fijn. Ik heb het ook gezien bij een vriendin toen Rumah Kita nog in de bossen zat, bij Wageningen. Ik snap wel dat ze nu in de wijk zitten. Is wel heel gezellig. Ik ben zelf ook een Indische, we houden van mensen en drukte en winkelen. Maar je hebt daar zo veel meer dingen in zo’n huis: muziek, een pasar malam, al dat soort dingen. Het is de sfeer, het eten. In zo’n huis, zoals hier verderop, met Hollanders is er niets, het is zó saai.”

Afbeelding 4 Voor Indische ouderen is er verschillend educatief materiaal dat het geheugen prikkelt, bijvoorbeeld het Indomemo Kwartetspel (ontwerp van Bureau van der Star en Stichting Pelita)

De organisaties zijn het eens over het belang van ouderenvoorzieningen voor de Indische groep. Ze denken ook dat er de aankomende tien, vijftien jaar nog wel vraag naar zal zijn. Ze noemen een aantal aspecten die belangrijk zijn voor de omgang met en verzorging van Indische senioren.

Mw. Budding: “Voor alle mensen die werken in het huis zijn er een aantal aandachtspunten.. Levendigheid en gezelligheid zijn heel belangrijk, evenals warmte en aandacht. Er geldt ook voor iedereen: het is hún huis (van de bewoners) en jij, als personeelslid, bent daar te gast dus gedraag je je ook zo. Daar valt bijvoorbeeld ook onder dat iedereen vanaf het binnenkomen wordt gegroet. Het kan zijn dat het niet groeten door de betreffende bewoner anders verkeerd wordt geïnterpreteerd; ze kunnen dan snel denken dat ze te min zijn en voelen zich gekrenkt.

Voor al het personeel geldt dat ze zich altijd heel bewust moeten zijn van de achtergrond van de bewoners en van de omgangsvormen in de Indische en Molukse cultuur. Hierin is beleefdheid en aandacht heel belangrijk, de bejegening en bescheidenheid. Het personeel moet er altijd alert op zijn dat ‘aloes’ (bescheiden, beleefd) heel hoog staat bij deze mensen. Velen zullen zich niet snel uiten als er iets is, ze zullen niet snel om hulp vragen en trekken zich eerder terug.

Het is noodzakelijk om hier rekening mee te houden anders kom je nooit bij de hulpvraag. Ze hebben snel het gevoel te veel te zijn, willen niemand lastig vallen, zeker niet als ze het idee hebben dat de verzorging het te druk heeft. Het is dan ook absoluut verboden voor het personeel om te zeggen of te laten merken dat ze het te druk hebben. Dan is namelijk de reactie van het gros van de bewoners om niets meer te vragen.”

Mw. Wallenburg beschrijft overeenkomstige aspecten:

“Het is hún huis, het huis is van de bewoners. Zij moeten zich hier prettig, senang, en thuis kunnen voelen. Daarom hebben zij ook de grootste rol gespeeld in hoe het huis ingericht en aangekleed werd, wat voor hen belangrijk was. Raffy vindt het heel belangrijk dat medewerkers zich aanpassen aan de bewoners en niet andersom. De medewerkers en vrijwilligers dienen zich als gast op te stellen, de wensen van de bewoners staan centraal.”

Mw. van Amerongen over de Indische leefstijlgroep in Weesp:

“Specifiek voor het Indische is een warme sfeer, het eten, gastvrijheid, natuur, spiritualiteit, gemeenschapszin, vriendelijkheid en openheid. We doen activiteiten met de bewoners zoals hapjes maken, koken, lichaamsverzorging, muziek luisteren en maken. Ze doen ook veel actieve dingen, er wordt veel gewandeld. Het is de actiefste groep, ze willen altijd wel even naar buiten. Gezondheid is voor de Indische groep belangrijk dus er wordt veel aandacht besteed aan gezonde voeding, beweging, verzorging en kruidengeneesmiddelen. Er is ruimte voor fytotherapie, oliën en andere natuurgeneeskunde als daar behoefte aan is.

De bewoners kunnen vaak in bad of onder de douche omdat hygiëne heel belangrijk voor ze is. Voor de Indische groep geldt heel sterk: als je bij elkaar woont, hoor je bij elkaar en zorg je voor elkaar. Dit gaat zowel over de bewoners als de familie. De familie is sowieso erg betrokken en ook veel aanwezig.”

Mw. van der Star ontwikkelt in samenwerking met Pelita al jaren verschillend educatief materiaal voor Indische ouderen, onder andere met dementie of afasie. Het is bedoeld om het geheugen van de ouderen te prikkelen.

“Op oudere leeftijd valt een stukje schroom en schaamte weg om over dingen te praten. Ook valt de kracht en binding met het heden steeds meer weg. Het korte termijngeheugen van deze mensen is niet sterk meer, terwijl het lange termijngeheugen nog erg goed werkt.”

In Almere komt een Indisch dorp, Rumah Senang. Dhr. Stahlberg en dhr. Burgersdijk hebben een stichting in het leven geroepen:

“De stichting wil ook Indische en Molukse ouderen de mogelijkheid bieden om in een Indische sfeer bij elkaar te wonen, zo lang dit kan in een zelfstandige woonruimte. De thematiek en de sfeer zijn erg belangrijk. De Indische en Molukse groepen zijn nooit homogeen geweest maar er bestaat wel veel behoefte om in een vertrouwde sfeer en onder elkaar te zijn. De bindingen zijn sterk. Het gaat er om dat ze al die dingen die ze gemeenschappelijk hebben, kunnen delen, dit is voor veel mensen belangrijk. Voor deze mensen ook, zeker op oudere leeftijd.”

Uit de verschillende data van de organisaties kan worden geconcludeerd dat de bindingen bij de meeste Indische ouderen sterk zijn en dat er bij een deel van de Indische senioren behoefte is aan doelgroepspecifieke voorzieningen. Naar hun inschatting zal dat de komende jaren ook nog zo zijn. Niet alle Indische ouderen ervaren die behoefte, blijkt uit de reacties van de doelgroep zelf, maar een redelijk aantal wel. Hoe groot de behoefte in de hele doelgroep is, is op basis van mijn data niet te zeggen.

6 Het samenkomen van data en theorie

6.1 Cultuur en etniciteit

In de theorie van Roossens (1989) zijn Indische Nederlanders moeilijk te bezien als etnische groep, die aan elkaar verbonden is op basis van afkomst, gedeelde cultuur of gemeenschappelijke geschiedenis. Er zijn erg veel verschillen in afkomst, cultuur en geschiedenis, het is geen homogene groep. Daarnaast zijn er ook overeenkomsten: ze hebben gedeeltelijk dezelfde ervaringen in Indië en in Nederland en hebben Indië achter zich moeten laten.

Dhr. K: “Er is geen Indische gemeenschap, die heeft nooit bestaan. Ze kwamen daar al overal vandaan, uit de hele archipel. Er waren ontzettend veel verschillen in achtergrond, afkomst, milieu, gewoonten, cultuur. Dat is nog steeds zo. Hier zijn ze ook over het hele land verspreid. Ze hebben allemaal hier een nieuw bestaan moeten opbouwen en een plek moeten bemachtigen in deze maatschappij. De binding die de Indische mensen met elkaar hebben is dan ook eerder een negatieve binding, namelijk alle ellende die ze mee hebben gemaakt.”

Cultuur is een complex en heel breed begrip. Indische cultuur bleek eveneens een veelomvattend, breed begrip, waarover allerlei verschillende meningen bestaan.

Mw. vd Star: “Indische cultuur is altijd een mengcultuur geweest, er zaten altijd aspecten in van allerlei andere culturen. Het was ook een mix van de cultuur en het koloniale systeem. Veel Indischen met een hogere opleiding hadden van huis uit, in Indië, al een sterke oriëntatie op Europa meegekregen. De oriëntatie was wit, zo wit mogelijk. Door zich zoveel mogelijk aan te passen aan de Europese bovenklasse in Indië, hoopten ze ook meer mogelijkheden en kansen te krijgen. Door deze focus was er bij een deel van deze groep ook minder interesse voor de lokale bevolking en cultuur. Maar via de (groot)moederlijn en via de baboes – die vaak voor de kinderen zorgden – sloopte de Indonesische cultuur (adat of gewoontes, (spook)verhalen, rituelen en voeding) toch naar binnen in de opvoeding. Cultuur is, onder andere door deze verschillende oriëntaties en hiërarchieën, een moeilijk begrip. Je kan niet spreken over dé Indische cultuur.”

Dé Indische cultuur bestaat niet, dé Indische Nederlander of dé Indische gemeenschap evenmin. Het is een constructie, het wordt steeds opnieuw ingevuld en vormgegeven. Dit kan op veel verschillende manieren. Uit de interviews en vragenlijsten is gebleken dat een aantal aspecten vaak ‘typisch Indisch’ worden genoemd. Een belangrijk aspect is de overdracht van cultuur. Via verhalen en het vertellen van herinneringen geven mensen aan de volgende generaties door wat zij belangrijke onderdelen vinden van de cultuur (Molemans, 2004).

6.2 Groepsvorming en de kracht van bindingen

Bindingen komen tot stand in sociale processen en zorgen voor groepsvorming. De bindingen kunnen op verschillende aspecten gebaseerd zijn. Bij de Indische

Nederlanders zijn gedeelde herinneringen en een gedeeld verleden een belangrijke basis. Dhr. S: "Je hebt nagenoeg hetzelfde meegemaakt. Je kunt herinneringen delen."

Een andere basis wordt gevormd door cultuuraspecten; veel mensen noemen gezelligheid, gastvrijheid, eten, muziek en bepaalde omgangsvormen. Dhr. S: "Bij Indischen komt altijd aan de orde: eten, recepten uitwisselen, muziek en dansen. Dan pas is een avond compleet, dan is de avond geslaagd."

De groep geeft erkenning, herkenning, geborgenheid en biedt vriendschap, warmte en gezelligheid. Door het vormen van zo'n groep worden er tegelijkertijd grenzen getrokken ten opzichte van de buitenwereld. De bindingen die mensen voelen met andere Indische mensen zijn voor het grootste deel van de onderzochte groep sterk. Mw. M: "Het trekt toch, je begrijpt elkaar en kan samen over van alles praten."

De onwetendheid en het onbegrip in de buitenwereld hebben ertoe geleid dat ze zich meer naar binnen keerden. Er was geen ruimte voor hun verhaal dus trokken ze zich terug. De onderlinge bindingen zijn versterkt doordat ze bij elkaar wel erkenning en herkenning vinden. De houding naar de buitenwereld is ondanks dat niet vijandig. Wel is er nog veel verdriet, veel wrok en woede die vooral is gericht op de Nederlandse overheid. Uit de data komt niet naar voren dat mensen zich om deze reden afsluiten van de buitenwereld, wel dat ze daardoor sterker naar elkaar toetrekken.

6.3 Identiteit en sociale interactie

"Ik weet nog wel, er waren vier eerste klassen dat jaar en ik was het enige bruine jongetje. Dat was voor iedereen eigenlijk wel shocking. Het was natuurlijk zo dat die jongens bepaalde ideeën of helemaal geen ideeën over Indische mensen hadden. Achteraf gezien waren tamelijk veel jongens daar afkomstig uit linkse milieus. Ik werd daar bijvoorbeeld vaak uitgemaakt voor kapitalist, ik wist niet eens wat dat was." (Dhr. H)

In sociale interacties wordt een identiteit of een 'zelf' gevormd. Voor hun komst naar Nederland zagen de Indische Nederlanders zichzelf gewoon als Nederlands. De reacties die zij na hun aankomst in Nederland kregen, hebben bijgedragen aan het gevoel dat zij toch anders waren.

Dhr. S: "(...) ik kreeg wel vaak van die stomme vragen: hoe kan het dat je zo goed Nederlands spreekt en wat eten jullie? Ik weet nog heel goed dat ik ze één keer heel erg aan het lachen heb gemaakt, want dat is me altijd bijgebleven, ze vroegen toen ook wat wij dan aten en toen zei ik: nou rijst. O rijst, met boter en suiker vroegen ze. Nee met een kippenklui. Een kippenklui, ze vielen van hun stoel van het lachen. Hij eet rijst met een kippenklui! 'Je hebt hier allemaal stenen huizen hé, dat zijn jullie ook niet gewend', dat is ook zo iets. Achteraf komisch, achteraf."

Een aantal respondenten heeft tijdens een verblijf in Indonesië bemerkt, dat ze daar weer wel als Nederlanders worden gezien: "Belanda of Kedjoe (kaaskop), zeggen ze dan".

De theorieën van Cooley en Mead zijn ook van toepassing op het integratieproces dat ze in Nederland doormaakten. Ze moesten snel assimileren, zo spoedig mogelijk opgaan in de samenleving. Dit deden ze ook, althans voor de buitenwereld. Ze werkten hard en gedroegen zich zoals van ze werd verwacht. Tegelijkertijd hielden ze binnenshuis vast aan eigen gewoontes en gebruiken; onder elkaar konden ze zichzelf zijn.

Mw. Wallenburg: "Veel ouderen hebben zich na hun komst naar Nederland heel snel moeten aanpassen aan de Nederlandse samenleving. Dit was moeilijk voor ze want er waren veel verschillen. Naar buiten toe deden ze dit ook, leken ze heel erg aangepast. Maar op het moment dat hun deur dicht was, in hun huiselijke omgeving, of als ze onder elkaar waren, konden ze zichzelf zijn. Er was dus altijd een scherpe scheidslijn tussen de binnen- en de buitenwereld. Voor de buitenwereld: volledig aangepast aan de Hollandse cultuur van die tijd, maar de binnenwereld was en bleef Indisch. En dit was een heel andere wereld."

De Indische Nederlanders anticipeerden op de reacties van anderen, zowel de ander in directe interacties als 'the generalized other'. Dat 'the generalized other' hetzelfde beeld van hen had als veel individuele Nederlanders, is zichtbaar in kranten, boeken en overheidsstukken die verschenen in de periode 1945-1958 (zie bijvoorbeeld Cottaar en Willems, 1984; Vos, 2007).

Mensen nemen verschillende sociale rollen aan, waarin afhankelijk van context en situatie een bepaald aspect van het 'zelf' wordt weerspiegeld. Zo hebben Indische Nederlanders hun voorkomen aangepast aan de reacties van anderen; in contact met ambtenaren, werkgevers of andere Nederlanders lieten ze het geassimileerde 'Nederlandse zelf' zien. Binnenshuis, met familie of andere Indischen, was dit anders en stond het 'Indische zelf' op de voorgrond. Een omslag hierin is te zien in de jaren zeventig. Met de tweede generatie Indo's krijgt het 'Indische zelf' sindsdien ook naar buiten toe meer vorm (van Leeuwen, 2008).

6.4 Sociale positie

De sociale positie van Indische Nederlanders is bezien met behulp van de theorie van Bourdieu (1984) en diens begrippen economisch, sociaal en cultureel kapitaal (zie hoofdstuk 2).

Economisch kapitaal heeft bij de Indische Nederlanders voornamelijk een rol gespeeld in de eerste jaren na hun komst naar Nederland. Bijna allemaal kwamen ze berooid uit de chaotische en gewelddadige periode in Indië naar Nederland. Ze moesten alles achterlaten; en om de overtocht (meestal per boot) te betalen, hadden zij al hun geld bij elkaar geschraapt of geld geleend van de Nederlandse overheid.

"Toen zijn we in oktober 1946 tijdelijk, wat vijf jaar is geworden, in een onbewoonbaar huisje gekropen. Uiteraard werd het tijdens ons verblijf daar wat bewoonbaar gemaakt."
(Dhr. A)

Het gebrek aan economisch kapitaal heeft veel repatrianten in de eerste jaren heel afhankelijk gemaakt van de Nederlandse overheid, particulieren en organisaties. In die

jaren waren de repatrianten sterk op deze bronnen aangewezen voor huisvesting, kleding, zorg en andere voorzieningen.

Mw. S: "De naden van mijn winterjas uit Ataka bleken vergaan te zijn. Veel later hoorde ik dat mijn ouders er wel voor hadden moeten betalen."

Ook sociaal kapitaal is een belangrijk gemis geweest bij de meeste Indische Nederlanders, met name net na hun aankomst en de eerste jaren in Nederland. Ze kenden niemand en hadden dan ook geen netwerk waar ze gebruik van konden maken.

Dhr. H: "(...) wat wist je nou eigenlijk verder van dit land? Helemaal niets, je had geen netwerk, geen autochtoon netwerk, nou ja dat woord autochtoon is ook pas later gekomen, maar ja."

Dit gold niet voor iedereen. Sommigen hadden familie of kennissen in Nederland of werkten in Indië bij een bedrijf dat in Nederland iets voor ze kon en wilde doen.

Dhr. Xx: "Ik hoor bij de kleine groep, die daar werkte voor een bedrijf en die had gezorgd voor de overtocht en hier opvang geregeld. Dat was heel goed. Maar ik weet dat dit voor velen niet geldt."

Cultureel kapitaal wordt gedeeltelijk bepaald door de achtergrond van de ouders. De culturele achtergrond en opleiding van de meeste repatrianten was redelijk tot goed, echter deze bleek in Nederland niet inzetbaar. Zij hadden namelijk in eerste instantie niet de Habitus (Bourdieu) die in het veld van de Nederlandse samenleving nodig was. Ze moesten er nog achter komen hoe hier alles werkte en wisten niet wat in bepaalde situaties van ze werd verwacht, bijvoorbeeld op school. Ook bleken hun opleidingen en behaalde diploma's (een ander aspect van cultureel kapitaal) in Nederland niets meer waard. Dit vormde voor Indische Nederlanders een groot struikelblok. Ook al was hun scholing in het Nederlands geweest en met Nederlandse onderwijzers, velen moesten hier opnieuw beginnen.

Mw. Xx: "Onze diploma's waren niets meer waard. Mijn man had een goede opleiding, die kwam hier niet verder dan fabrieksarbeider."

Het verlies van economisch, sociaal en cultureel kapitaal zorgde ervoor dat zij vrijwel allemaal sterk daalden in sociale positie en niets in te brengen hadden. Een kwetsbare, ondergeschikte positie, in die beginjaren, was het gevolg. Zij waren afhankelijk van de medewerking van de Nederlandse overheid, de autochtone bevolking en organisaties. Niet gewend aan zo'n achterstandspositie moesten zij in Nederland een nieuw bestaan opbouwen.

6.5 **Beleid en beleving van het ouder worden**

"We zien (...) duidelijke aanwijzingen dat mensen meer gericht raken op het Indische als zij zijn uitgetreden uit het arbeidsproces. Dit kan zowel inhouden dat men zich meer gaat richten op Indische organisaties als dat men zich toelegt op Indisch koken, kiest voor een Indische woonomgeving, of Indische kennis en vaardigheden aan de kleinkinderen

doorgeeft. De invloed van het Indisch zijn op de sociale activiteiten kan dus gedurende het leven aanzienlijk veranderen. Niet gezegd kan worden dat, wanneer men zich gedurende enige tientallen jaren heeft aangepast aan de Nederlandse omstandigheden, dit ook een verandering voor altijd inhoudt. Ook de sociale contacten lijken bij veel mensen na beëindiging van het arbeidzame deel van hun leven aan verandering onderhevig. Veel mensen maken een bijna geruisloze overgang naar meer contacten binnen de eigen groep." (Vriezen, 1993:150)

Dit citaat van Vriezen over meer contacten binnen de eigen groep is herkenbaar in de verhalen van de meeste respondenten:

"Nu ik de laatste jaren minder te doen heb, ben ik meer met dit soort zaken bezig, ook wel meer met herinneringen." (Dhr. V)

Vele respondenten geven aan geregeld Indische bijeenkomsten te bezoeken voor het 'contact met gelijkgestemden', de (h)erkenning en gezelligheid, het delen van herinneringen en de geborgenheid.

Mw. K: "De Brug is belangrijk voor de mensen, ze prikkelen elkaars herinneringen. Men luistert heel intensief naar elkaar. Men voelt zich erkend, het verhaal mag gehoord worden. De Brug geeft daar gelegenheid voor. De Soos van indertijd: muziek en dansen, dat soort elementen."

In verschillende steden, zoals bijvoorbeeld in Arnhem, Den Haag, Haarlem en Amsterdam, zijn er de laatste jaren meer woon- en leefgroepen gekomen of is er gestart met de bouw van Wibowoningen voor Indische senioren. Dit soort woonvormen voldoet enerzijds aan het beleid en de voorkeur voor zo lang mogelijk zelfstandig wonen, met hulp en voorzieningen waar nodig. Anderzijds komen ze tegemoet aan de vraag naar het wonen met mensen die een gemeenschappelijke achtergrond delen of die zich in cultureel of sociaal opzicht met elkaar verbonden voelen.

Bij de individuele respondenten lopen de wensen uiteen op het moment dat het onderwerp toekomstige zorginstelling wordt besproken. Wel geven ze vrijwel allemaal het belang van doelgroepspecifieke voorzieningen aan. Een aantal respondenten geeft aan dat kennis over de achtergronden en cultuur van de Indische Nederlanders in algemene zorginstellingen veelal ontbreekt en dat men hierdoor niet goed weet hoe met Indische Nederlanders om te gaan.

"Ik heb een voorbeeld van een tante die na een val van de trap, ging dementeren. Ze werd in een gewoon tehuis opgenomen. Ze had ook in een jappenkamp gezeten. Op een bepaald moment hebben ze haar, puur uit veiligheid, vastgebonden. Dat moet je dus nooit doen: iemand die in een kamp heeft gezeten, vastbinden. Zó tergend!" (Mw. K)

In de doelgroepspecifieke voorzieningen wordt deze achtergrondkennis eveneens heel belangrijk geacht:

"Het personeel heeft te maken met een groep mensen die vrijwel allemaal heel veel hebben meegemaakt in Indië. Het grootste deel heeft nog veel mooie herinneringen aan het Indië van voor de Japanse bezetting en Bersiap, maar natuurlijk ook veel aan juist die

ellendige jaren daar en de moeilijke komst naar Nederland. Deze herinneringen, zowel de mooie als de hele nare, gaan bij veel mensen die ouder worden weer een grote rol spelen. Het is dus erg van belang dat het personeel op de hoogte is van de geschiedenis, de gebeurtenissen en de context waarin deze gebeurtenissen plaatsvonden, om hier op in te spelen en op een juiste manier met de mensen om te gaan. Een regel die hiervoor is ingevoerd, is bijvoorbeeld dat het praten met de bewoners over herinneringen aan oorlog en Bersiap plaatsvindt in de ochtend of vroege middag maar erna niet meer, zodat het niet de hele avond en nacht door kan blijven spelen, ze hebben dan nog de tijd om het los te laten.” (Mw. Budding)

In zorginstellingen met een sfeervolle en herkenbare woon- en leefomgeving voelen mensen zich meer thuis, wat een positieve invloed kan hebben op het gevoelsleven en het gedrag van de bewoners (Shield, 2003). Verpleeghuis Hogewey streeft dit ook na met het concept van leefstijlgroepen, ze hebben acht groepen waar zeven verschillende leefstijlen worden vormgegeven. Er zijn twee Indische groepen. Er wordt gekeken naar allerlei verschillende aspecten die bij een bepaalde leefstijl horen.

Mw. van Amerongen: “Technieken die ontwikkeld zijn voor dementerende ouderen en die in veel verpleeghuizen gebruikt worden, zoals reminiscentie, ROT, snoezelen en validation, gebruiken ze hier ook. Maar hier zit het verweven in het dagelijks leven, er worden geen specifieke momenten voor gepland. Vierentwintig uur per dag worden deze technieken gebruikt. Door middel van muziek, koken, geuren en bijvoorbeeld foto’s, wordt een vertrouwde, herkenbare omgeving gecreëerd en worden herinneringen geprikkeld. Alles gebeurt zo natuurlijk mogelijk. Dit is ook de basisvisie van Hogewey: op een zo natuurlijk mogelijke wijze verzorging bieden. De bewoners willen we de beleving geven van een heel gewoon en fijn leven thuis. Het personeel draagt hierom ook gewone kleding, geen uniform. Mensen met dementie gaan terug in de tijd. Ze leven vaak weer in het verleden. Hierdoor voelt zo’n omgeving als dit, waar we volledig ingaan op hun leefwereld, zo vertrouwd en prettig.”

Volgens cijfers van de Vrom-raad zal het aantal ouderen de komende jaren sterk stijgen. De Indische ouderen maken deel uit van deze vergrijzing. Het is dan ook te verwachten dat de vraag naar gerichte behandeling en zorg voor de Indische ouderen de komende jaren nog zal stijgen. De sleutelfiguren waarmee is gesproken, geven aan dat de ervaringen in de doelgroepspecifieke zorg tot nu toe goed zijn.

Om aan de wensen en behoeftes van een deel van de Indische senioren tegemoet te komen, is het van belang dat algemene instellingen leren omgaan met de specifieke achtergrond van deze groep en de behoeftes die hier uit voortvloeien. Daarnaast lijkt een uitbreiding van het aanbod aan categoriale voorzieningen in elk geval voor de eerste en tweede generatie Indische Nederlanders wenselijk.

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit afsluitende hoofdstuk staat het antwoord op de probleemstelling van het onderzoek centraal, zoals deze bij aanvang van het onderzoek is geformuleerd. Deze probleemstelling luidde als volgt:

Wat betekent het Indisch zijn voor Indische Nederlanders en hoe geven ze hier vorm aan? In hoeverre leidt dit tot specifieke wensen en behoeftes naarmate ze ouder worden?

Voor het onderzoek zijn hierin drie onderzoeksvragen onderscheiden. Hierna wordt per deelvraag gezien welke conclusies aan de resultaten van het onderzoek kunnen worden verbonden. Het antwoord op de probleemstelling volgt in de slotparagraaf, samen met enkele aanbevelingen.

7.1 De betekenis van herinneringen in het heden

In de eerste onderzoeksvraag stond de betekenis van herinneringen van Indische Nederlanders centraal. De herinneringen aan vroeger hebben voor de Indische senioren twee kanten. Enerzijds hebben zij mooie en fijne herinneringen aan hun jeugdijaren, voor het uitbreken van de oorlog. Anderzijds zijn er vele nare en traumatische herinneringen; aan de Japanse bezetting en de Bersiap – en ook aan de komst naar Nederland en de ontvangst op Nederlandse bodem. Bijna alle respondenten benoemen dat ze nu, op oudere leeftijd, meer met het verleden bezig zijn dan voorheen. Voor deze mensen betekenen de herinneringen aan de mooie jaren in Indië heel veel. Ze vertellen er graag en met veel plezier over.

De pijnlijke herinneringen spelen bij de meeste respondenten ook een grote rol. Alles wat ze hebben gezien en meegemaakt, staat in hun geheugen gegrift. Een aantal geeft aan hier vaak last van te hebben. Sommigen hebben hulp moeten zoeken omdat de weggestopte oorlogsherinneringen hen bij het ouder worden zijn gaan opbreken. Bij een aantal respondenten overheersen vooral de slechte herinneringen. Dit heeft veel invloed op het heden, op hun gevoelsleven en gemoedstoestand. Ze zijn boos, verdrietig of verbitterd door alles wat ze hebben meegemaakt en raken dat gevoel niet kwijt.

Andere respondenten is het gelukt om dit deel van hun leven grotendeels achter zich te laten en koesteren de mooie en warme herinneringen.

Bijna alle mensen die vertelden meer bezig te zijn met herinneringen, merken dat ze ook meer behoefte hebben aan contact met andere Indische Nederlanders. Ze vinden het heel prettig om met mensen te praten die ongeveer hetzelfde hebben meegemaakt, om met elkaar herinneringen op te halen en te praten over vroeger. De herkenning en het begrip zijn voor velen belangrijk. Hun jeugd is volstrekt anders geweest dan die van de mensen die in Nederland zijn opgegroeid. Het is voor veel Indische senioren 'een feest van herkenning' als ze elkaar spreken.

7.2 De sociale bindingen bij Indische senioren

De tweede vraag in het onderzoek had betrekking op aard en belang van sociale bindingen. In de vorige paragraaf, is het grote belang van het onderlinge begrip en de herkenning besproken. Het delen van herinneringen en het onderling begrip kunnen we aansluitend benoemen tot de belangrijkste sociale binding. Het is een van de voornaamste motieven om contact te hebben met andere Indische Nederlanders. Deze binding kan zowel een positief als negatief karakter hebben. Veelal is sprake van een combinatie: zowel de mooie als de nare herinneringen worden met elkaar gedeeld. Bij sommigen echter overheerst het negatieve karakter. Zij voelen zich vooral met de andere Indische Nederlanders verbonden door de gedeelde ervaringen van de oorlog, de Bersiap en de slechte ontvangst in Nederland. Zij voelen zich niet begrepen en erkend door de Nederlandse buitenwereld en kunnen alleen 'onder elkaar' zichzelf zijn.

Naast deze basis van sociale bindingen vertelden veel respondenten over de warmte, geborgenheid en het gezellig samenzijn. Ze gaan naar bijeenkomsten om met elkaar te kunnen lachen, praten, dansen en eten. Meerdere respondenten geven aan dat ze met andere Indischen makkelijk een praatje aanknopen, makkelijk contact maken.

Voor vrijwel alle Indische senioren uit het onderzoek is het contact met andere Indischen heel belangrijk in hun leven. Bij het grootste deel van deze mensen is de behoefte aan contacten in Indische kring sterker geworden met het ouder worden. Samenvattend is te zeggen dat de sociale bindingen met andere Indischen bij veel mensen sterk zijn, ze voelen zich met elkaar verbonden en zoeken elkaar graag op.

7.3 Het belang van en de behoefte aan doelgroepspecifieke voorzieningen

Uit het voorafgaande is al op te maken dat de behoefte aan contacten met andere Indischen toeneemt als mensen ouder worden. Uit de literatuur en de ervaringen van Indische zorginstellingen is duidelijk geworden dat het concept van thuisvoelen heel belangrijk is. Dit is voor iedereen anders. De wensen van de individuele respondenten lopen uiteen op het moment dat het onderwerp toekomstige zorginstelling aan de orde komt. Wel geven ze vrijwel allemaal het belang van doelgroepspecifieke voorzieningen aan. Ook lijkt er een voorkeur te zijn voor Indische voorzieningen, maar er zijn ook respondenten die duidelijk hebben aangegeven dat zij niet in een Indisch huis willen wonen, of liever gemengd.

In literatuur en in de interviews worden dezelfde of soortgelijke dingen aangegeven als het gaat om het belang van doelgroepspecifieke voorzieningen voor ouderen. Belangrijk zijn de er- en herkenning die mensen bij elkaar en het personeel vinden, de sfeer, het eten, de gezelligheid en de activiteiten. Ook is het van belang dat medewerkers kennis hebben van de Indische cultuur, omgangsvormen, achtergronden en de specifieke problemen die kunnen ontstaan door oorlogstrauma's en migratie. Naast voldoende kennis moeten ze er gevoel voor hebben en voldoende geschoold en begeleid worden.

Afbeelding 5 Fascimile uitgave van een kwartetspel dat tijdens de Japanse bezetting werd gemaakt en gebruikt in de kampen Tjideng en Tangerang. Een van de ontwerpers is E. Keesing. Haar ontwerp vormt de basis van deze uitgave, die werd aangevuld met tekeningen van een kampgenote waarvan alleen de voornaam Eva bekend is. "Het spel zorgde voor veel afleiding bij kampbewoners en hun kinderen en is een voorbeeld van de geestelijke veerkracht van veel geïnterneerden." (Stichting Pelita)

7.4 Eindconclusie

Duidelijk is geworden dat het Indisch zijn voor de meerderheid van de respondenten een belangrijk deel van hun identiteit en van hun leven is. Sommigen ervaren dit wel als een 'dubbel' gevoel, omdat ze juist door hun Indisch zijn ook veel moeilijkheden hebben meegemaakt. De wijze waarop mensen vorm en uiting geven aan hun Indisch zijn, is heel verschillend, evenals de vraag naar doelgroepspecifieke voorzieningen. Het Indisch zijn beperkt zich soms hoofdzakelijk tot het ophalen van mooie herinneringen. Soms bestaat het uit meer en zijn bijvoorbeeld normen en waarden die als typisch Indisch worden gezien van groot belang (bijv. gastvrijheid, flexibiliteit, het belang van familiebanden, gezelligheid en het eten). Sommigen zijn er trots op; het vormt de basis van hun 'zijn'. Ook de behoefte aan doelgroepspecifieke voorzieningen varieert sterk, van geen tot zeer belangrijk.

Wel is het Indische onder Indische senioren in de loop van de tijd een grotere rol gaan spelen; het mag er nu ook meer zijn dan vroeger toen de Nederlandse samenleving vroeg om snelle assimilatie.

7.5 Aanbevelingen

Met dit onderzoek is niet beoogd een volledig beeld te geven van de wensen en behoeftes bij Indische ouderen. Het uitsluitende gebruik van een kwalitatieve onderzoeksmethode onder een kleine groep mensen is hiervoor ook niet geschikt. Gezien de uitkomsten van dit onderzoek, is er wel aanleiding om de behoefte aan doelgroep-specifieke voorzieningen voor de oudste generaties Indische Nederlanders serieus te nemen en nader te onderzoeken.

Geraadpleegde bronnen

- Abma R.E.K. (2003) *De Indische identiteit in Nederland, een verdwijnend fenomeen? Een leeronderzoek naar de continuïteit en vormgeving van de Indische identiteit in Nederland*. Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam.
- Aeckerlin, T. en R. Schoonenberg. (2005) *Neffer Kambek, Indische Nederlanders in roerige tijden*. KIT Publishers, Amsterdam. p. 23.
- Aeckerlin, T. (2008) *Tanda Mata 2, Indische vertellingen uit een roerige tijd*. KIT Publishers, Amsterdam.
- Beets, G., E. van Imhoff, C. Huisman, S. Koesoebjono en E. Walhout (2002) *De demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders*. NIDI rapport 64, Den Haag.
- Blumer, H. (1954) *What is wrong with social theory?* In: *American sociological review*, nr. 18, p. 3-10.
- Bryman, A. (2004) *Social research methods*. Oxford University Press, New York.
- Bosma, U., R. Raben en W. Willems (2008) *De geschiedenis van Indische Nederlanders*. Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction, a social critique of the judgement of taste*. Routledge, Londen.
- Captain, E., M. Hellevoort en M. Van der Klein (2000) *Vertrouwd en vreemd, ontmoetingen tussen Nederland, Indië en Indonesië*. Uitgeverij Verloren, Hilversum.
- Charmaz, K. (2006) *Constructing grounded theory*. Sage, London/Thousand Oaks.
- Cleintuar, G.L. (1990) *Indische identiteit als dynamisch begrip*. In: W. Willems (red.) *Indische Nederlanders in de ogen van de wetenschap*. Rijksuniversiteit/COMT, Leiden.
- Cooley, C.H. (1902) *Human nature and the social order*. Scribner's, New York.
- Cottaar, A. en W. Willems (1984) *Indische Nederlanders, een onderzoek naar beeldvorming*. Uitgeverij Moesson, Den Haag.
- Cottaar, A. (red.) (2006) *Indisch leven in Nederland*. Meulenhoff, Amsterdam.
- Croix de la, H., I. Dümpel, T. van Naerssen en K. Portier (2007) *Gelders Blauw, Indisch leven in de provincie*. BnM Uitgevers, Nijmegen.

Drongelen, van C., I. Kalmijn, M. Verschoor, M. Van Hensbergen en P.P. Lamslag (red.) (1991) *Hé, haal die oorlog van mijn schouders, een verhalenbundel*. Uitgeverij KJBB 41/49, Amsterdam.

Ducelle, L. (1994) *Repatriëring, de winst en het grote verlies*. In: W. Willems en L. Lucassen (red.) *Het onbekende vaderland, de repatriëring van Indische Nederlanders (1946-1964)*. SDU, Den Haag.

Ellemers J.E., en R.E.F. Vaillant. (1985) *Indische Nederlanders en gerepatrieerden*. Coutinho, Muiderberg.

Feirabend, J., A. Meyer, R. Wolff en R. Penninx (1998) *'Het lijkt wel alsof ze geen wensen hebben...'* *Oudere Indische Nederlanders en zorg, een verkennend onderzoek*. Imes, Amsterdam en Stichting Pelita, Den Haag. WalburgDruk, Zutphen.

Godeschalk, M. (1990) *Het assimilatie-beleid voor Indische Nederlanders, de overheid en het maatschappelijk werk gedurende de eerste jaren van de repatriëring*. In: *Jambatan*, tijdschrift voor de geschiedenis van Indonesië. Jrg. 8, nr. 1, p. 39-47.

Jones, G. (2007) *Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders*. Rozenberg, Amsterdam.

Leeuwen, L. van (2008) *Ons Indisch erfgoed, zestig jaar strijd om cultuur en identiteit*. Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.

Locher-Scholten, E. (2000) *Interraciaal ontmoetingen naar sekse in Nederlands-Indië, de onmacht van het getal*. In: E. Captain, M. Hellevoort en M. van der Klein. *Vertrouwd en vreemd, ontmoetingen tussen Nederland, Indië en Indonesië*. Uitgeverij Verloren, Hilversum.

Mead, G.H. (1984) *Mind, Self & Society from the standpoint of a social behaviourist*. University of Chicago Press, Chicago/Londen.

Meier, S. (2006) *Tussen leefstijl en wijkgedachte, moderne en postmoderne denkbeelden over wonen en de herstructurering van naoorlogse wijken*. Uitgeverij De Driehoek, Amsterdam.

Melger, R., F. Brandenburg van den Grond, I. Dümpel en F. Melger (2008) *Vijftig jaar in het land van aankomst, een onderzoek naar het integratieproces van tweede generatie Indische Nederlanders*. R. Melger, Amsterdam.

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (1994) *Kleurrijk grijs, reactie op het advies 'Kleur bekennen' over allochtone ouderen van de Voorlopige Raad voor het Ouderenbeleid*. Ministerie van WVC, Rijswijk.

Molemans G. (2004) *Met vlag en rimpel, erfgenamen van Indië*. Voor Teleac. Kosmos-Z&K Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Pieplenbosch, W. (2009) *Indische Emoties*. Uitgeverij Pieplenbosch, Zoetermeer.

Pollman T. en I. Harms (1987) *In Nederland door omstandigheden*. Uitgeverij Ambo/Novib, Baarn/Den Haag.

Roossens, E. (1989) *Creating ethnicity, the process of ethnogenesis*. Sage, CA.

Rose Shield, R. & S.M. Aronson (2003) *Aging in today's world, conversations between an anthropologist and a physician*. Berghahn Books, New York/Oxford.

Schnabel, P., R. Bijl en J. de Hart (2008) *Betrekkelijke Betrokkenheid, een studie in sociale cohesie*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Smith, P. (2001) *Cultural theory, an introduction*. Blackwell, Malden/Oxford.

Surie, H.G. (1973) *De gerepatrieerden*. In: Verwey-Jonker, H. *Allochtonen in Nederland, beschouwingen over de gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, buitenlandse werknemers, Chinezen, vluchtelingen, buitenlandse studenten in onze samenleving*. Staatsuitgeverij, Den Haag.

Voorneman, R.N. (1990) *Het dilemma voor Indische Nederlanders van december 1951*. In: *Jambatan*, tijdschrift voor de geschiedenis van Indonesië. Jrg. 8, nr. 1, p. 31-36.

Vos, K. (2007) *Opvattingen in kranten van Indische Nederlanders in Indonesië over de repatriëring*. Masterscriptie, Den Haag.

Vriezen J. A. (1993) *Rijst of aardappelen: Indische en autochtone ouderen in Nederland*. Academisch proefschrift, Universiteit van Amsterdam.

Vrom-raad (2005) *Oude bomen? Oude bomen moet je niet verplanten, advies over ouderenbeleid en wonen*. Opmeer Drukkerij, Den Haag. (Advies 046)

Wertheim W.F. (1947) *Het sociologisch karakter van de Indo-maatschappij, rede bij aanvaarding ambt van hoogleraar aan de UvA*. Uitgeverij Vrij Nederland, Amsterdam.

Internet

www.jesinfo.org/index (bezoekt op 09/06/09)

BIJLAGEN

I Profiel individuele respondenten

<i>Naam</i>	<i>Geslacht</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Aankomst</i>	<i>Woonplaats</i>
dhr V	m	76	1953	Nieuwegein
dhr V	m	81	1946/1947	Leidschendam
mw M	v	68	1947	Wassenaar
mw G	v	84	1955	Eindhoven
dhr D	m	73	0000	Eindhoven
dhr M	m	77	1946	Rotterdam
mw K	v	71	1946/1948	Haarlem
mw W	v	76	1946	Amsterdam
mw B	v	76	1951	Eindhoven
dhr Xx	m	72	1958	Eindhoven
mw M	v	77	1950	nabij Epe
dhr S	m	84	1953	Amstelveen
dhr A	m	77	1946	Retranchement
mw S R	v	76	1953	Heeze
mw S	v	70	1948	Oirschot
dhr K	m	60	1956	Tilburg
dhr H	m	73	1950	Amsterdam
dhr V H	m	79	1961	Eindhoven
mw H	v	78	1946	Eindhoven
mw R P	v	77	1949	Eindhoven
mw E	v	79	1947	Haarlem

II Bijgewoonde groepsbijeenkomsten

<i>Wat</i>	<i>Waar</i>	<i>Frequentie</i>
Masoek Sadja	Amstelveen	1 x per maand
JembatanDe Brug	Amsterdam Geuzenveld	1 x per week
Seniorenclub	Den Haag	1 x per week
Dagverzorging	Verzorgingshuis Rumah Kita, Wageningen	dagelijks
Bewonersbijeenkomst	Woonafd. verzorgingshuis Rumah Kita, Wageningen	n.v.t.

III Contactpersonen organisaties, verenigingen en stichtingen

<i>Organisaties</i>	<i>Contactpersonen</i>
Stichting Pelita	H. van der Hoeven, S. Deurloo, P. Bouman
Moesson	M. Van Asdonck
Nusantara Indah	M. Von Schimmelman
Bureau vd Star/Seniorenclub	W. van der Star
Verzorgingshuis Raffy	M. Wallenburg
Stichting Rumah Senang	L. Burgersdijk
Verpleeghuis Hogewey	Y. Van Amerongen
Verzorgingshuis Rumah Kita	Y. Budding
St. Buitenzorg voor Welzijn/Indische Huiskamer	J. Bochem, J. Radesey, O. Sanders
Stichting de Brug	B. Korvinus
Indisch Wetenschappelijk Instituut	E. Serieese
Stichting IMOA	L. Pelupessy
Vereniging KJBB '41-'49	R. Görs
Vereniging Woongemeenschap ouderen Insulinde	H. Van Turenhout
Stichting TongTong	R. Golder-Miedema
WZH Waterhof	I. Bouman
Indisch Platform	?
Stichting Indisch Historisch	H. de la Croix
LV-INOG	H. Bakker

IV Interviewguides

Topics voor individuele interviews met Indische senioren

- Wie bent u – geboorte, achtergronden, ouders
- Herinneringen aan Indië – jeugd, oorlog, Bersiap
- Komst naar Nederland – jaar, wonen, ervaringen, discriminatie
- Belang eigen gemeenschap en cultuur
- Wat betekent Indisch voor u? Identiteit
- Contact met andere Indischen? Meer sinds ouder worden?
- Organisaties, stichtingen of verenigingen
- Contact met andere bevolkingsgroepen? Waarom wel/niet? Verschil met contact met andere Indischen?
- Ouderenvoorzieningen, wel of niet categoriaal? Waarom?
- Wat zou u zelf willen?

Topics voor groepsgesprekken met Indische senioren

- Herinneringen aan Indië
- Komst naar Nederland
- Wat is typisch Indisch
- Belang van contact met andere Indische Nederlanders
- Tradities en cultuur
- Waarom een Indisch verzorgingshuis
- Ervaringen hiermee

Interviewtopics voor contactpersonen van organisaties/stichtingen

Wie zijn ze? Wat doen ze? Sinds wanneer en hoe?

- Wat is de doelgroep? Waarom? Is hier iets in veranderd?
- Ervaringen tot nu toe
- Contact met andere organisaties/verenigingen/stichtingen?
- Hun visie op het belang van Indische cultuur, identiteit en gemeenschap
- Zien ze hierin een verandering?
- Ouderenvoorzieningen
- Toekomst

V Oproep voor groepsgesprekken Rumah Kita

Beste dames en heren,

Voor mijn afstudeeronderzoek voor sociologie aan de Universiteit van Amsterdam ben ik op zoek naar mensen die willen meedoen aan een groepsgesprek.

Ik doe onderzoek naar de ervaringen van oudere Indische Nederlanders. In mijn onderzoek wil ik kijken naar de verschillende zorginstellingen en voorzieningen die er zijn in Nederland, om een beeld te krijgen van de visie achter deze doelgroep-specifieke verzorging en leefgroepen en de ervaringen hiermee tot nu toe.

Ik wil onderzoeken hoe sterk en belangrijk de band is, op sociaal en cultureel gebied, die u voelt met elkaar en met Indië. De doelstelling die ik voor ogen heb met dit onderzoek is de oudste generatie Indische Nederlanders aan het woord laten. Ik wil door interviews en bronnenstudie te weten komen hoe sterk de bindingen van deze eerste generatie zijn met Indië, met elkaar en met de tradities en cultuur.

Ik wil graag met u spreken over de volgende onderwerpen:

- Herinneringen aan Indië
- Komst naar Nederland
- Wat is typisch Indisch
- Belang van contact met andere Indische Nederlanders
- Tradities en cultuur
- Waarom een Indisch verzorgingshuis
- Ervaringen hiermee

Ik hoop dat u mij hier meer over kunt vertellen.

Met vriendelijke groeten,

Josine Engels

VI Oproep voor verzorgingshuis Raffy, Breda

Beste Dames en Heren,

Voor mijn afstudeeronderzoek voor sociologie aan de Universiteit van Amsterdam, ben ik geïnteresseerd in de ervaringen van de bewoners van Raffy en van de mensen die de voorzieningen van Raffy gebruiken.

Ik doe onderzoek naar de ervaringen van oudere Indische Nederlanders. In mijn onderzoek wil ik graag kijken naar de verschillende zorginstellingen en voorzieningen die er zijn in Nederland om een beeld te krijgen van de visie achter deze doelgroep specifieke verzorging en de ervaringen hiermee tot nu toe. Hiervoor zou ik graag de organisaties en stichtingen spreken die zich met deze doelgroep bezig houden en ook graag de mensen zelf, die er wonen of er gebruik van maken.

Het lijkt me interessant om te onderzoeken hoe sterk en belangrijk de band is, op sociaal en cultureel gebied, die u voelt met elkaar en met Indië.

Voelt u zich thuis met vertrouwde cultuur, lekker eten en vertrouwde mensen om u heen?

Wat zijn de redenen voor u geweest om voor Raffy te kiezen? Hoe zijn uw ervaringen tot nu toe? Heeft u veel contact met de andere bewoners of juist met mensen van buiten?

Dit zijn het soort vragen waar ik graag met u over zou spreken. Als u hier aan mee zou willen werken, kom ik bij u langs zodat we hier een gesprek over kunnen hebben. Dit kan met u persoonlijk, maar ook als u het prettiger vindt met andere bewoners die ook geïnteresseerd zijn of met familie erbij.

Laat het me alstublieft weten als u mij wilt helpen bij mijn onderzoek,

Met veel dank en vriendelijke groeten,
Josine Engels (Amsterdam)

VII Oproep voor website Pelita en webforum 'Onze Plek'

Beste dames en heren,

Voor mijn afstudeeronderzoek voor sociologie aan de Universiteit van Amsterdam ben ik op zoek naar mensen die willen meewerken aan een interview.

Ik doe onderzoek naar de ervaringen van oudere Indische Nederlanders. In mijn onderzoek wil ik kijken naar de verschillende zorginstellingen en voorzieningen die er zijn in Nederland, om een beeld te krijgen van de visie achter deze doelgroepspecifieke verzorging en leefgroepen en de ervaringen hiermee tot nu toe.

Hiertoe zou ik graag de organisaties en stichtingen spreken die zich met deze doelgroep bezig houden. Maar ook spreek ik graag de mensen zelf, die er wonen of er gebruik van maken.

Daarnaast ben ik geïnteresseerd in de verhalen van mensen die ervoor kiezen om juist geen gebruik te maken van déze huizen en voorzieningen.

Het lijkt me interessant om te onderzoeken hoe sterk en belangrijk de band is, op sociaal en cultureel gebied, die u voelt met elkaar en met Indië. De doelstelling die ik voor ogen heb met dit onderzoek is de oudste generatie Indische Nederlanders aan het woord laten. Ik wil door interviews en bronnenstudie te weten komen hoe sterk de bindingen van deze eerste generatie zijn met Indië, met elkaar en met de tradities en cultuur.

Zou u met mij hier over willen spreken?

Als u hieraan mee wilt werken, kom ik bij u langs zodat we hier een gesprek over kunnen hebben. Dit kan met u persoonlijk, maar als u dat prettiger vindt met andere mensen die ook geïnteresseerd zijn of met familie erbij.

Laat het me alstublieft weten als u mij wilt en kunt helpen bij mijn onderzoek,
Met veel dank en vriendelijke groeten, Josine Engels (Amsterdam)

VIII Vragenlijst voor Indische senioren

Onderzoek

Ik ben Josine Engels, 28 jaar, en ben bezig met een onderzoek voor mijn afstudeerscriptie voor sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Ik doe onderzoek naar de eerste twee generaties Indische Nederlanders die in de jaren na de oorlog naar Nederland zijn gekomen. Ik vind het belangrijk deze mensen aan het woord te laten over hun ervaringen en herinneringen.

In mijn onderzoek richt ik mij op de band die deze mensen nog ervaren met het land van herkomst, de cultuur en met elkaar. Dit wil ik combineren met het belang van ouderenzorg en –huisvesting specifiek voor de Indische senioren.

Zou u willen meewerken aan mijn onderzoek? Kunt u dan de volgende vragen voor mij beantwoorden?

Voor mijn onderzoek ben ik op zoek naar antwoorden op de volgende vragen:

1. Wie bent u?
 - afkomst, leeftijd, jaar van aankomst in Nederland, huidige woonplaats
2. Wat zijn uw herinneringen aan Indië?
3. Hoe heeft u uw komst naar Nederland ervaren? Welke herinneringen heeft u hieraan?
4. Hoe heeft u uw ontvangst hier ervaren; vanuit de overheid, vanuit de bevolking?
5. Wat betekent het Indische voor u?
6. Heeft u contact met andere Indische mensen?
7. Zo ja, wat is hier belangrijk en prettig aan voor u?
Zo nee, waarom niet?
8. Gaat u naar Indische bijeenkomsten? Waarom wel/waarom niet?
9. Merkt u dat de behoefte aan contact met andere Indischen sterker wordt nu u ouder wordt?
10. Bent u meer bezig met uw herinneringen en uw verleden nu u ouder wordt?
11. Denkt u dat specifieke ouderenzorg en –voorzieningen belangrijk zijn? Waarom wel/waarom niet?
12. Zou u zelf, mocht het niet meer lukken om volledig zelfstandig te wonen, zorg willen ontvangen of willen wonen in een Indisch huis of liever in de algemene zorginstellingen die er zijn? Waarom?

Hartelijk dank voor medewerking aan mijn onderzoek!

Ik garandeer u dat ik secuur om ga met de informatie die ik van u heb gekregen en dat ik deze enkel anoniem mee neem in mijn scriptie.

Met vriendelijke groeten,
Josine Engels

IX Vragenlijst voor medewerkers hulpverlening*Gegevens*

1. Hoe langt werkt u al in de Indische hulpverlening?
2. Wat voor functie heeft u en wat houden de werkzaamheden in?
3. Heeft u ook ervaring in de algemene hulpverlening?
4. Hoe bent u hier terechtgekomen?

Ervaringen/Ideeën

5. Hoe bevalt het u in de Indische hulpverlening en waarom?
6. Waarom heeft u hiervoor gekozen?
7. Als u ervaring heeft in de algemene zorg/hulpverlening, wat zijn de verschillen met waar u nu werkt?
8. Wat is, naar uw idee, het belang van dit soort doelgroepspecifieke zorg, hulpverlening en leefinstellingen? Waarom is dit belangrijk voor Indische senioren?
9. Zijn er, naar uw idee, kenmerkende verschillen tussen Indische ouderen en de Nederlandse ouderen die hier geboren en getogen zijn? Zo ja, welke?
10. Wat zijn de belangrijkste zaken waar medewerkers rekening mee moeten houden in het contact met deze mensen?
11. Hebben, naar uw idee, Indische senioren nog een sterke binding met elkaar, hun cultuur en het land van herkomst? Hoe uit zich dat?
12. Heeft hulpverlening en zorg zoals deze, naar uw idee, ook in de toekomst nog genoeg animo van de jongere generaties Indische Nederlanders tegen de tijd dat zij ouder zijn?

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Als u nog collega's weet die dit ook zouden willen invullen, graag!

Met vriendelijke groeten,
Josine Engels

X Vragenlijst voor medewerkers zorg

Gegevens

1. Hoe lang werkt u al in een Indische zorginstelling?
2. Wat voor functie heeft u en wat houden de werkzaamheden in?
3. Heeft u ook ervaring in een algemene zorginstelling?
4. Hoe bent u hier terecht gekomen?

Ervaringen/Ideeën

5. Hoe bevalt het u in deze zorginstelling en waarom?
6. Waarom heeft u voor deze instelling gekozen?
7. Als u ervaring heeft in een algemene instelling; wat zijn de verschillen met de plek waar u nu werkt?
8. Wat is, naar uw idee, het belang van dit soort doelgroepspecifieke zorg- en leefinstellingen? Waarom zijn dit soort instellingen belangrijk voor Indische senioren?
9. Zijn er, naar uw idee, kenmerkend verschillen tussen Indische ouderen en de Nederlandse ouderen die hier geboren en getogen zijn? Zo ja, welke?
10. Wat zijn de belangrijkste zaken waar medewerkers rekening mee moeten houden in het contact met deze bewoners?
11. Hebben, naar uw idee, Indische senioren nog een sterke binding met elkaar, hun cultuur en het land van herkomst? Hoe uit zich dat?
12. Heeft een instelling als deze, naar uw idee, ook in de toekomst nog genoeg animo van de jongere generaties Indische Nederlanders tegen de tijd dat zij ouder zijn?

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Als u nog collega's weet die dit ook zouden willen invullen, graag!

Met vriendelijke groeten,
Josine Engels

